

Implikacije COVID-19 na rani i predškolski odgoj i obrazovanje - izazovi za praksu

Zimić, Mateja

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:197573>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-26**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Mateja Zimić

IMPLIKACIJE COVID-19 NA RANI I PREDŠKOLSKI
ODGOJ I OBRAZOVANJE – IZAZOVI ZA PRAKSU

Diplomski rad

Zagreb, rujan 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Mateja Zimić

IMPLIKACIJE COVID-19 NA RANI I PREDŠKOLSKI
ODGOJ I OBRAZOVANJE – IZAZOVI ZA PRAKSU

Diplomski rad

Mentor: prof. dr. sc. Anka Jurčević Lozančić

Zagreb, rujan 2022.

SADRŽAJ

SAŽETAK

SUMMARY

1.	UVOD.....	1
2.	KRONOLOŠKI RAZVOJ PANDEMIJE.....	3
2.1.	Zaštita djece tijekom pandemije COVID-19	5
3.	PREPORUKE ZA RAD S DJECOM U VRIJEME PANDEMIJE COVID-19	9
3.1.	Fizička udaljenost, higijena te prostorno-materijalni kontekst	9
3.2.	Organizacija rada ustanove	10
4.	DJEČJI VRTIĆ KAO DJEČJA KUĆA.....	13
4.1.	Materijali i prostorno okruženje.....	14
4.2.	Uloga odgojitelja.....	19
5.	ODGOJNO-OBRAZOVNI RAD U PREDŠKOLSKIM USTANOVAMA ZA VRIJEME PANDEMIJE	20
5.1.	Pandemija u svijetu	21
5.2.	Uvjeti rada u hrvatskim dječjim vrtićima	24
5.3.	Vrtić kod kuće	26
6.	PARTNERSTVO I SURADNJA S RODITELJIMA ZA VRIJEME PANDEMIJE	30
7.	ZAKLJUČAK.....	34
8.	LITERATURA	36
	IZJAVA O IZVORNOSTI DIPLOMSKOG RADA.....	41

SAŽETAK

Ustanove ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja u Republici Hrvatskoj početkom 2020. godine doživljavaju velike promjene u organizaciji rada. Prekida se redovni odgojno-obrazovni rad zbog COVID-19, pa vrtići počinju s radom na daljinu, tj. nastaju vrtići kod kuće. Preporuke koje su donijete obuhvaćale su cijeli obrazovni sustav, a u predškolskim ustanovama su epidemiološke mjere bile gotovo nemoguće za provesti. Djeca rane i predškolske dobi ostala su bez svakodnevne vrtićke rutine. Međutim, roditelji su imali priliku osvjestiti svoje roditeljstvo, upoznati svoju djecu još bolje i kvalitetnije provoditi vrijeme s njima. Dječji vrtići su prebacili odgojno-obrazovni rad na virtualne platforme, web stranice vrtića te društvene mreže. Iako je to mnogim ustanovama predstavljalo novitet, aktivnosti su se svakodnevno dijelile i omogućavale su djeci sudjelovanje iako fizički nisu pohađala vrtić. Takvim načinom rada u pitanje su dovedeni utjecaji medija na djecu i velika izloženost ekranima. Život u predškolskoj ustanovi se promijenio, a odgojitelji su postali još značajniji. Roditelji su shvatili važnost vrtića, ne kao čuvališta, već kao mjesta odgoja i obrazovanja, mjesta druženja, aktivnog istraživanja i mjesta učenja. Ono što je ostalo nepromijenjeno u većini vrtića, a predstavlja neizmjenno važan dio rada svakog odgojitelja je partnerski odnos s roditeljima koji se nije narušio čak ni u vrijeme zatvaranja vrtića. Pandemija je dovela do značajnih promjena, a poštivanjem epidemioloških mjera narušen je sklad i atmosfera u vrtiću – dječjoj kući. Postoji vrlo mali broj istraživanja na temu COVID-19 u ranom i predškolskom sustavu. U kojoj mjeri su implikacije koronavirusa utjecale na djecu i na rad odgojitelja ostaje tek za istražiti.

Ključne riječi: odgojno-obrazovni rad, COVID-19, izazovi, djeca, odgojitelji

SUMMARY

In early 2020, the institutions of early childhood education and care in the Republic of Croatia are undergoing major changes in the organization of work. Regular educational work is interrupted due to COVID-19, so kindergartens start working remotely, i. e. kindergartens are formed online. The recommendations covered the entire education system and in preschools epidemiological measures were almost impossible to implement. Children of early and preschool age were left without a daily kindergarten routine. However, parents had the opportunity to raise awareness of their parenting, get to know their children even better and spend more quality time with them. Kindergartens have transferred educational work to virtual platforms, kindergarten websites and social networks. Although this was a novelty for many institutions, activities were distributed daily and allowed children to participate even though they did not physically attend kindergarten. This way of working put into question the influences of the media on children and high exposure to screens. Life in preschool has changed, and educators have become even more significant. Parents understood the importance of kindergarten, not as a guardhouse, but as a place of education, a place of socializing, active research and a place of learning. What remains unchanged in most kindergartens, and is an immensely important part of the work of each educator, is the partnership relationship with the parents that did not break down even at the time of the kindergarten closure. The pandemic has led to significant changes, and the observance of epidemiological measures has damaged the harmony and atmosphere in the kindergarten – the children's house. There are very few studies on COVID-19 in the early and preschool system. The extent to which the implications of the coronavirus have affected children and the work of educators remains to be explored.

Keywords: educational work, COVID-19, challenges, children, educators

1. UVOD

Koronavirus bolest, takozvana COVID-19, pojavila se krajem 2019. godine i raširila se po cijelome svijetu. Virus koji utječe na respiratorni sustav, a prenosi se kapljičnim putem, zahvatio je Republiku Hrvatsku vrlo brzo nakon otkrića. Iako je veliki broj oboljelih ljudi, prema izvješćima Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo (2020), jako je mali postotak oboljele djece. Iako se još uvijek istražuje što to djecu čini otpornima na koronavirus, smatra se da ih štiti njihov imunološki sustav, međutim, oni i dalje mogu biti prenosnici bolesti (Blekić, Miškić, Kljaić Bukvić, 2020). Važno je zaštititi odrasle osobe od koronavirusa, a posebno djecu koja se ne mogu brinuti sama za sebe. Ubrzo nakon pojave virusa, proglašena je pandemija koronavirusa u Republici Hrvatskoj, a samim time je nastala krizna situacija u kojoj su se, osim mnogih uslužnih djelatnosti, zatvorile odgojno-obrazovne ustanove, ograničilo se kretanje ljudi te nametnulo održavanje socijalne distance.

Kako je dijete samo po sebi aktivno biće koje iziskuje kretanje i slobodu, za ovakvo postupanje pretpostavlja se da će ostaviti loš utjecaj na njegov razvoj. Mjere karantene mogu stvoriti strah i paniku u zajednici, a to najviše utječe na djecu rane i predškolske dobi koja ne razumiju zašto se to dogodilo i ne mogu se zaštititi (United Nations International Childrens Emergency Fund, 2020). Važno je naglasiti kako su predškolske ustanove uslijed pandemije prestale sa redovnim radom te se odgojno-obrazovni rad odvijao na virtualnim platformama i društvenim mrežama. Hrvatski zavod za javno zdravstvo i Ministarstvo znanosti i obrazovanja (2021) objavili su upute za rad predškolskih i školskih ustanova u zajedničkom kontekstu. Preporuke su načinjene kako bi olakšale rad djelatnicima, no upitno je u kojoj mjeri su one zaista prilagođene djeci rane i predškolske dobi, a samim time i predškolskoj ustanovi u kojoj djeca borave. Jurčević Lozančić, Tot i Golik Homolak (2020) zagovaraju potrebu za igrom, učenjem, druženjem te održavanjem rutine u ustanovama ranog odgoja i obrazovanja posebice za vrijeme kriznih situacija. Postavlja se pitanje koliko su zapravo dječji vrtići spremni na ovakve promjene? U kojoj mjeri su odgojitelji obrazovani za služenje informacijsko-komunikacijskom tehnologijom i virtualnim platformama?

Mnogi autori se slažu kako dječji vrtić treba predstavljati dječju kuću (Slunjski, 2008; Miljak, 2009; Petrović-Sočo, 2007; Vujičić, 2011) u kojoj dijete aktivno uči i istražuje, mjesto gdje se djeca svakodnevno družu i stječu socijalne vještine, a izgleda kao obiteljski dom i predstavlja mjesto sigurnosti. Postavlja se pitanje narušava li se to za vrijeme pandemije i pridržavanja uputa nadležnih vlasti. Nakon zatvaranja predškolskih ustanova, povratak u vrtiće bio je od iznimne važnosti za djecu, a posebice za njihov socijalni, emocionalni i kognitivni razvoj. Vrlo važnu ulogu su imali odgojitelji koji su trebali provoditi aktivnosti pridržavajući se epidemioloških mjera. Vidljivo je kako je čovječanstvo ugroženo, no, u kojoj mjeri je COVID-19 utjecao na dječje vrtiće, još uvijek nije poznato.

Upravo iz tog razloga proizašla je potreba za pisanjem ovog rada. Proučavanjem i istraživanjem na koji način je pandemija koronavirusa utjecala na rani i predškolski odgoj i obrazovanje došlo se do novih spoznaja. U ovom radu može se saznati na koji način se odvijao odgojno-obrazovni rad u vrijeme pandemije te koji su izazovi za praksu stvoreni. Drugo poglavlje pojašnjava pojavu koronavirusa u svijetu, a potom i u Hrvatskoj te što sve utječe na dijete, ali i sama važnost zaštite za vrijeme pandemije. Treće poglavlje pobliže prikazuje upute i preporuke za rad odgojno-obrazovnih ustanova i epidemiološke mjere kojih se potrebno pridržavati. Četvrto poglavlje predstavlja drugu i najvažniju stranu dječjih vrtića, odnosno prikazuje mišljenja i složnost različitih autora o tome kako dječji vrtić zapravo treba biti formiran te koja je uloga odgojitelja u ustanovi. Peto poglavlje prikazuje izazove kojima su se susretali odgojitelji za vrijeme pandemije u svijetu i u Hrvatskoj, te daje primjere odgojno-obrazovnog rada u vrijeme online vrtića. U šestom se poglavlju pojašnjava partnerstvo i suradnja općenito, a zatim načini na koji su odgojitelji i roditelji održavali komunikaciju dok vrtići nisu radili ili su se odvijali preko raznih društvenih mreža i platformi.

Cilj rada je prikazati implikacije nadležnih tijela i donesenih uputa za rad u predškolskim ustanovama, odnosno propitati jesu li preporuke izvedive u vrtićima i u kojoj su mjeri one utjecale na dječji razvoj, rad odgojitelja, a samim time i na partnerstvo s roditeljima.

2. KRONOLOŠKI RAZVOJ PANDEMIJE

Krajem prosinca 2019. godine kineske vlasti objavile su zapažanje o oboljelima od upale pluća u gradu Wuhanu u provinciji Hubei. Nekoliko dana kasnije službeno su priopćili otkriće novog koronavirusa koji je povezan s navedenim slučajevima. Poduzeli su radikalne mjere i uveli karantene u gradu Wuhanu, ali i drugim gradovima u Kini. Iako su se provodile masovne dezinfekcije javnih površina i prostora, epidemija se proširila van Kine.

Svjetska zdravstvena organizacija (World Health Organization - WHO) proglašava epidemiju prijetnjom, a bolest nazivaju kraticom COVID-19. Riječ je o novom koronavirusu, nazvanom „*virus teškog respiratornog sindroma*“ (engl. *Severe Acute Respiratory Syndrome Coronavirus-2, SARS-CoV-2*). Bolest uzrokovana virusom SARS-CoV-2 obilježena je općim simptomima infekcije, koji su praćeni upalnim promjenama donjih dišnih putova, navode Blekić, Miškić, Kljaić Bukvić (2020).

Epidemiološka izvješća, prema prije navedenim autorima, prikazuju mali postotak djece među oboljelim osobama ($\leq 5\%$). Prema službenim pokazateljima djeca imaju laboratorijske dokaze infekcije virusom ili blaže do umjereno teške kliničke slike. Uočeno je kako su jednako osjetljiva na infekciju kao i odrasle osobe, ali nije do kraja razjašnjeno zašto ostaju asimptomatska, odnosno imaju blage do umjereno teške oblike COVID-19. Brojni medicinski dokazi pokazuju da su djeca podložna virusnim infekcijama i obaveznim cijepljenjem koji im zapravo pružaju neku vrstu imunosti, tj. svojevrsne zaštite od bolesti COVID-19 ili nekih oblika koronarnih bolesti, navode autori. Podatci o učestalosti COVID-19 u dječjoj populaciji dostupni su iz epidemioloških izvještaja zemalja s najvećim brojem oboljelih. U izvješćima se uočava mali udio djece svih dobi među njima. U Republici Hrvatskoj, prema prvim izvještajima Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo (2020), među oboljelim je bio jako mali postotak djece.

„Infekcija SARS-CoV-2 može uzrokovati niz respiratornih simptoma, što ukazuje kako virus najvjerojatnije inficira respiratorne epitelne stanice i širi se uglavnom dišnim putovima s čovjeka na čovjeka. Širenje virusa se događa uskim

kontakto s zaraženom osobom kada je ta osoba izložena kašljanju, kihanju (respiratornim kapljicama ili aerosolu)“ (Blekić, Miškić, Kljaić Bukvić, 2020, str. 65).

Iznenadujuće je, zapravo, to što je mali broj djece obolio od koronavirusa iako se infekcija prenosi zrakom, odnosno kapljičnim putem. Važno je podsjetiti da još uvijek nije istražen niti objašnjen manji broj oboljevanja djece od COVIDA-19, posebice u odgojnim skupinama u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja.

Simptomi COVIDA-19 u djece nisu razjašnjeni, odnosno čini se da infekcija SARS-Cov-2 u djece može imati klinički asimptomatski tijek, što čini djecu izvornicima infekcije za okolinu ili se, kako se navodi u različitim medijima, pojavljuju opći simptomi infekcije (vrućica, umor, smanjeni apetit) uz simptome infekcije dišnih organa različite težine (od kašlja do akutnog respiratornog distres sindroma).

Dakako da su djeca jednako kao i odrasli osjetljiva na infekciju, međutim nije u potpunosti razjašnjeno iz kojeg razloga djeca inficirana SARS-Cov-2 imaju blaže oblike bolesti za razliku od odraslih osoba ili su jednostavno asimptomatska. Samim time je teže uočiti izvor zaraze, ponajprije u dječjem vrtiću gdje je istodobno prisutan veći broj djece.

„Smatra se kako virusološka i epidemiološka obilježja dječje dobi, imunološki sustav u sazrijevanju, potom obilježja sustava renin-angiotenzin u dječjoj dobi, ali i kraće djelovanje onečišćivača zraka na dišni sustav u odnosu na odraslu populaciju, isprepletenu mogu imati zaštitni utjecaj od razvoja teških kliničkih oblika COVID-19“ (Blekić, Miškić, Kljaić Bukvić, 2020, str. 70).

Dakle, djeca ranije dobi su puno otpornija na zarazne bolesti koronavirusa nego osobe odrasle dobi. Međutim, kako bi se mogli donijeti općeniti zaključci, potrebna su daljnja istraživanja o mogućim obrambenim čimbenicima dječje dobi na razvoj težih oblika COVID-19. Spomenuti autori naglašavaju kako mali broj inficirane i oboljele djece ograničava osmišljavanje kvalitetne imunološke studije, što ostavlja mogućnost i dalje nerazjašnjenog pitanja koji mehanizmi štite djecu od težih oblika COVID-19.

Brojni znanstveni dokazi pokazuju da situacija sa COVID-19 dovodi do kriznih situacija. Krizne situacije su sve one koje se pojavljuju kad su osobe

suočene s opasnim situacijama koje ne mogu riješiti, što može izazvati razne emocije zbunjenosti, tjeskobe, straha, panike i bespomoćnosti. To dovodi do stanja psihološke krize. Uvjeti življenja u pandemiji COVID-19 imaju sva obilježja krizne situacije (Bubić, 2020). Spomenuta autorica napominje kako bez obzira na to koliko mjere kontrole pandemije koronavirusa potraju, bez obzira na posljedice koje ona nosi sa sobom (mислеći pritom na gospodarstvo i aspekte društvenog života), najbolje se nositi sa budućnošću na način da se već sada osobe brinu za sebe i svoje najmlađe.

2.1. Zaštita djece tijekom pandemije COVID-19

Epidemije mogu utjecati na povećanje postojećih rizika koji potom remete zaštitu djece. Posebice su pod utjecajem djeca bez odgovarajuće roditeljske skrbi, djeca u sustavu alternativne skrbi, djeca koja su odvojena od obitelji, ali i ona koja se nalaze u sustavu odgoja i obrazovanja. Koronavirus, prema pokazateljima, utječe na sve čimbenike koji čine okruženje za obitelji, njihovu djecu, ali i šire okruženje.

Zarazne bolesti kao što je COVID-19, mogu utjecati na okolinu u kojoj djeca rastu i razvijaju se. Poteškoće koje se pojavljuju u obitelji, među prijateljima, u dnevnim rutinama i u široj zajednici, mogu imati negativne posljedice za dobrobit djece, njihov razvoj i zaštitu. Dodatno, mjere kojima se nastoji spriječiti i kontrolirati zaraza mogu izložiti djecu brojnim rizicima (United Nations International Childrens Emergency Fund, 2020).

Slijedom svega navedenog, opravdano je istaknuti da je obitelji potrebna snažna podrška državnih tijela i društva općenito. Zaštita djece u doba pandemije od iznimne je važnosti. Globalna krizna situacija u kojoj su vlasti zatvorile odgojno-obrazovne ustanove, ograničile kretanje ljudi, nametnule održavanje socijalne distance nije jednostavna niti poželjna. Uz sve to, odraslima je nametnuta dužnost smanjenja i otklanjanja stresora koji utječu na djecu. Iako je vidljiva ekonomska nestabilnost i narušavanje obiteljskog sklada, važno je podržavati pozitivno roditeljstvo i pružati podršku roditeljima i djeci u kriznim situacijama.

Dijete je aktivno biće, stoga se može reći kako mjere zatvaranja, karantene, ograničavanje djetetovog kretanja loše utječu na njegov razvoj. Djetetu je važna njegova dnevna rutina, koja se uvelike remeti pri čemu dijete nazaduje, odnosno, prema mnogim autorima, dolazi do regresije u razvoju. Djelomičnim zatvaranjem predškolskih ustanova mnogi su roditelji ispisali svoju djecu te pronašli alternative ili su djeca ostajala kod kuće s djedovima i bakama, što ima svoje prednosti i nedostatke. Ne ulazeći u detaljnu analizu o korisnosti vremena provedenog s bakama i djedovima (jer o tome mogu govoriti rezultati istraživanja) smatra se opravdanim naglasiti da su djeci potrebna druženja s vršnjacima u kontekstu vrtića.

Stigma i diskriminacija povezani s virusom COVID-19 mogu dijete učiniti još ranjivijim, u pogledu nasilja i psihosocijalnih posljedica. Djeca i obitelji koje su već otprije ranjive zbog socio-ekonomske isključenosti ili oni koji stanuju u lošijim uvjetima, spadaju u posebno rizične skupine. Dakle, COVID-19 ima razne utjecaje na svakodnevni život jedne obitelji. Zbog izolacije i bolesti, obiteljske veze se otežano održavaju, podrška slabi, a na roditeljima je veliki pritisak i strah od obolijevanja. Povećava se rizik od obiteljskog nasilja nad djecom, zanemarivanje, zlostavljanje, psihološko zanemarivanje te dolazi do mnogobrojnih negativnih učinaka na razvoj djeteta. Zatvaranje škola i vrtića, novi radni zadaci za roditelje, nošenje maski, izolacija skrbnika – sve su to uzroci koji su povezani s mjerama zaštite djece, odnosno njihovih oslabljenja. Diljem svijeta, mjere poput zatvaranja kompanija, škola, dječjih vrtića, trgovina i sl., utjecalo je na više od 60% djece koja pohađaju neki oblik odgoja ili obrazovanja (Osman i Keevy, 2021). Potencijalna dugoročna šteta za ekonomiju, odgoj i obrazovanje te na socijalne aspekte građana mogla bi biti katastrofalna, navode autori. Pandemija je toliko utjecala na dosadašnji život, da i ovi autori potvrđuju „*novo normalno*“ doba.

Usljed pandemije koronavirusa, dječji vrtići prestali su s redovnim radom, a isti se odvijao u izmijenjenim i potpuno novim okolnostima. S ponovnim otvaranjem vrtića, javlja se i potreba za svakodnevnim i uobičajenim poslovima u dječjem vrtiću. Posao odgojitelja je izuzetno važan i traži veliku odgovornost, a u ovakvim vremenima on postaje još značajniji (Silov i Kuretić, 2020).

Posebna je važnost i uloga medija u izvještavanju o ovim osjetljivim temama. Nakon kriznih događaja, kod većine ljudi pojave se reakcije i ponašanja koja se razlikuju po vrsti i intenzitetu. To su normalne i uobičajene reakcije na situaciju u kojoj se osoba nalazi, navode spomenute autorice. One su iznimno osjetljive i dio su prirodnog procesa suočavanja s traumatskim događajem, biološke/psihološke obrane organizma te procesa prorade iskustva. Uglavnom se javljaju odmah, ali se mogu javiti i kasnije te traju neko vrijeme. Iako predškolska djeca nemaju još dovoljno zrele kognitivne kapacitete, pa ne mogu pojmiti sve što se događa, mogu osjećati atmosferu oko sebe, pogotovo onu koja se stvara u kući.

Poznato je da su djeca osjetljiva na osjećaje i ponašanje odraslih osoba iz svoje okoline pa, iako možda u spoznajnom smislu ne razumiju u potpunosti što se točno događa, osjećaju tjeskobu i nesigurnost svojih roditelja. U tom smislu govori se da je rizik za obolijevanje od koronavirusa kod djece nizak, međutim na djecu mnogo snažnije utječu traumatski događaji koji remete njihov svakodnevni život, a pandemija koronavirusa svakako je jedan od njih. Djeca koja pohađaju vrtić dolaze iz različitih obitelji, koje su drugačije pogođene trenutnom situacijom i koje imaju različite načine suočavanja s istom (npr. prijašnje bolesti članova obitelji, samoizolacija zbog kontakta sa zaraženom osobom ili samo boravak kod kuće zbog opće preporuke i sl.).

„Djeca mogu imati izraženije reakcije ako dolaze iz obitelji koje otprije imaju neke faktore rizika, kao što je razvod roditelja, narušeni odnosi među roditeljima, neredoviti kontakti s roditeljem s kojim dijete ne živi ili ranija teška bolest ili smrt nekog od roditelja“ (Silov i Kuretić, 2020, str. 1).

Prema spomenutim autoricama, obitelji koje moraju djecu zbrinuti u vrtiću tijekom ovog razdoblja predstavljaju rizičnije skupine (moraju fizički odlaziti na posao, što može biti dodatno stresno, nemaju dovoljno ili uopće adekvatne socijalne podrške i slično).

Remećenjem djetetove rutine, mogu se očekivati razne promjene u djetetovom razvoju i ponašanju. Djetetu treba utjeha i sigurnost. Ono mora moći izraziti svoje osjećaje i iskazati zabrinutost. Potrebno je poticati dijete na slobodu i otvoreni razgovor. Brojni su primjeri iz života koji pokazuju da krizne situacije

moгу dovesti do raznih zlostavljanja i zanemarivanja od strane odraslih i druge djece. Stoga važnost profesionalaca u ustanovi ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja nikad nije bila važnija i korisnija. Iako je potrebno vrijeme da se organizira rad po „novom“, važno je roditeljima pružiti podršku u svim tim novim situacijama. Novi uvjeti djeci stvaraju strah od nepoznatog. Pružanjem sigurnosti i prihvaćanjem, djeca lakše prihvaćaju promjene. Vraćanjem rutine djeci, organiziranjem aktivnosti te pružanjem pomoći u nošenju s strahom i osjećajima, djeci pomaže da se ne pronađu u stanju psihološke krize.

Često se u stručnoj literaturi naglašava da se djeci može pomoći na više načina: pravodobnim odgovaranjem na njegove potrebe, prisutnošću, pružanjem podrške, ostvarivanjem interakcija odgojitelj-dijete te dijete-dijete uz odgovarajuću (moguću) fizičku udaljenost itd. Kod djece jasličke dobi važno je uspostaviti privrženost i emocionalnu povezanost koja se uspostavlja prilikom njege djeteta, iako je preporuka za vrijeme pandemije obaviti njegu u poželjnom vremenskom roku.

Djeca bi, u skladu sa svojom dobi, trebala biti informirana o osnovnim informacijama o virusu COVID-19, uključujući informacije o simptomima, komplikacijama, načinu na koji se virusi općenito prenose i kako se to može spriječiti. Ključnu ulogu u tome imaju roditelji i odgojitelji, kao partneri, u predškolskim ustanovama. Od davnina je poznato da svatko drugačije reagira na promjene i na stres. Ukoliko djeca pravodobno nisu informirana o nekom događaju, mogu stvoriti veći strah od takvih ili sličnih situacija. Odgojitelji moraju djetetu pružiti sve informacije koje dijete zanimaju ponajprije primjereno njihovom stupnju razvoja kako ne bi razvila strah o nepoznatoj situaciji. Uvjetovano kognitivnim i jezičnim razvojem, djeci se mogu ponuditi slikovnice na temu pandemije koronavirusa, odnosno načina prenošenja i zaštite od virusa. S djecom je potrebno razvijati dijalog o svim temama u kojima su oni uključeni ili prisutni. Djeca u dobi od 5 ili 6 godina mogu samostalno brinuti o pojačanoj osobnoj higijeni te o održavanju fizičke udaljenosti tijekom igre/aktivnosti.

3. PREPORUKE ZA RAD S DJECOM U VRIJEME PANDEMIJE COVID-19

Hrvatski zavod za javno zdravstvo i Ministarstvo znanosti i obrazovanja prvo 20. svibnja 2020. godine, a potom 24. kolovoza 2020. godine objavili su *Upute za sprječavanje i suzbijanje epidemije COVID-19 vezano za rad predškolskih ustanova i razrednu nastavu od 1. do 4. razreda te posebne razredne odjele i rad s djecom s teškoćama koja imaju pomoćnika u nastavi te Upute za sprječavanje i suzbijanje epidemije COVID-19 - vezano za rad predškolskih ustanova, osnovnih i srednjih škola u školskoj godini 2020./2021.* Upute se odnose na rad ustanova ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja te ustanova osnovnoškolskog i srednjoškolskog odgoja i obrazovanja, odnosno vrtića i škola te se nadovezuju jedna na drugu i tako sve sljedeće (Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2020). Navedeno je kako je svaka ustanova, ukoliko ima uvjete za to, dužna provoditi i držati se svih napisanih preporuka ili su ih dužni prilagoditi uvjetima rada u svojoj ustanovi.

Nužne epidemiološke mjere određuju da roditelji ne smiju dolaziti u pratnji djeteta ukoliko imaju već navedene simptome zarazne bolesti, izrečenu mjeru samoizolacije ili saznanje o zarazi s COVID-19. Ista pravila vrijede i za dijete.

3.1. Fizička udaljenost, higijena te prostorno-materijalni kontekst

Preporuke nalažu svim ustanovama da je potrebno držati socijalnu distancu, tj. što je moguće veći fizički razmak, kako bi se smanjila mogućnost kontakta i prijenosa virusa. Osobnu higijenu djece, prema preporukama, treba pojačati. Higijena ruku djeci treba postati rutina, stoga je važno omogućiti djeci pranje ruku toplom vodom i sapunom. Pranje ruku je potrebno, prema preporukama Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo (2020), provoditi češće nego prije pandemije. Pripremljene su i upute kako pravilno prati ruke što je bilo vidljivo svim ustanovama. Fizički kontakt je potrebno smanjiti što je više moguće. Djeca ne bi smjela mijenjati prostorije, već tijekom cijelog dana borave u istoj. Potrebno je izbjegavati fizički kontakt djece iz različitih odgojno-

obrazovnih skupina prilikom izvođenja kraćih programa s djecom predškolske dobi. Odgojitelji, kao i djeca jedne odgojno-obrazovne skupine, se ne bi trebali miješati s drugom odgojnom skupinom. Preporuke nalažu da, ukoliko je potrebno kretanje istim prostorima ili u istom smjeru, je važno da se djeca ne dodiruju međusobno, već da prvo otiđe jedna grupa, pa potom druga. Djecu je važno podsjećati da ne dodiruju površine rukama, pa potom rukama dirati lice ili obratno. Što se tiče didaktičke opreme, za vrijeme pandemije je prednost dana opremi i namještaju glatkih površina koja je lako periva. Materijali poput rastresitih materijala, plastelina, gline, pijeska i sl. zabranjeno je koristiti više puta kako djeca nebi prenijela zarazu. U preporukama je stajalo kako igračke koje nisu perive je također zabranjeno koristiti. Sva periva didaktička oprema mora se oprati i po mogućnosti osušiti na suncu. Potrebno je naglasiti kako je veliki postotak didaktike u dječjem vrtiću izrađen upravo od prirodno neoblikovanog materijala, rastresit je ili namijenjen za manipulaciju i istraživanje, što se, prema preporukama, trebalo manje koristiti.

Gledajući iz medicinske perspektive, dezinfekcijska sredstva ne moraju, tj. ne bi smjela upotrebljavati djeca rane i predškolske dobi ili djeca koja imaju probleme s kožom. Kao supstitut, preporučuje se češća uporaba sapuna i vode. Pranje toplom vodom i sapunom pruža prednost nad dezinficijensom jer održava higijenu ruku, a opet ne uništava dječju nježnu kožu. Dakle, svaka soba dnevnog boravka bi trebala sadržavati i vlastitu kupaonicu kako bi se lakše provodila češća higijena ruku. Priložene su i upute za odrasle osobe kako pravilno nanijeti dezinficijens na ruke. Čišćenje soba spremačice provode samo kada djeca borave vani ili nakon odlaska sve djece, što se zapravo provodilo i prije pojave koronavirusa. Važno je pojačano čišćenje prostora te površina koju djeca često dodiruju, posebice u jasličkim odgojnim skupinama jer su djeca još uvijek u oralnoj fazi odnosno stavljanju različitih predmeta u usta.

3.2. Organizacija rada ustanove

Kada se govori općenito o organizaciji rada, preporuka je uključiti svu djecu u odgojno-obrazovni rad. Na početku pedagoške godine, nove jasličke i vrtičke skupine trebaju se formirati u skladu s propisima, poželjno sa što manjim

brojem djece. Kod većih odgojno-obrazovnih skupina valja razmotriti mogućnost organiziranja rada u većem prostoru ili pronaći odgovarajući prostor za veći broj djece. Ravnatelji ustanova su u mogućnosti tražiti od osnivača nove prostore za rad, a osnivač je dužan pomoći te u skladu s propisima pronaći odgovarajuće prostorije kako bi se postojeće skupine rasteretile i smanjio broj djece unutar njih.

U predškolskim ustanovama trebaju se poštivati upute za sprječavanje i suzbijanje epidemije COVID-19 vezano čak i uz broj djece po skupini. Po odgojnoj skupiti, prema preporukama, trebalo bi biti od 15-ero do 20-ero djece, a ako je skupina veća od 20-ero djece, potrebno je organizirati veći prostor, što je teško izvedivo s obzirom da su dječji vrtići prepuni djece, a s manjim prostorima. Fizički kontakt između djece iste skupine, djece različitih odgojno-obrazovnih skupina, roditelja druge djece i drugih djelatnika ustanove, potrebno je bilo svesti na minimum.

„U slučaju nemogućnosti organizacije posla zbog većeg broja zaposlenika koji su u samoizolaciji, stožeri civilne zaštite (državni i lokalni) u koordinaciji s osnivačima mogu preraspodijeliti zaposlenike iz drugih odgojno-obrazovnih ustanova, kako bi se osigurala kontinuirana skrb za djecu. Osigurava se kontinuirana nužna suradnja s osnivačem. Za obaveze iz ovih uputa gdje je navedena pozicija ravnatelja, ravnatelj može zadužiti zdravstvenu voditeljicu – medicinsku sestru ili stručnog suradnika ustanove“ (Hrvatski zavod za javno zdravstvo, svibanj 2020, str. 7).

Posebna preporuka odnosila se na boravak na zraku (šetnje, boravak na terasi) u kojoj se isticala važnost provedbe na otvorenim prostorima. Krevetići za dnevni odmor djece i stolove za jelo potrebno je razmaknuti na što veću udaljenost (približno 1,5m od drugog djeteta) navodi Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2020). Ukoliko nije moguće razmaknuti stolove, preporuča se postaviti pregrade između njih .

Prostorije je potrebno, kako je već navedeno, provjeravati više puta dnevno. Navodi se kako je važno to učiniti prije dolaska i nakon odlaska djece ili dok djeca ne borave u sobi dnevnog boravka. Za sunčano vrijeme, preporuča se imati otvorene prozore tijekom cijelog dana. Isto tako, djecu se savjetuje da ne dijele svoje stvari sa drugima. Ukoliko je moguće, ruksak sa dječjim stvarima koji je potreban u predškolskoj ustanovi, roditelj donosi i odnosi isključivo

petkom. Odgojitelj je dužan ruksak preuzeti te istog vratiti roditelju kod ulaznih vrata.

Tijekom pandemije i velikog broja oboljelih osoba, zabranjeni su svi posjeti dječjem vrtiću, ali i odlazak djece iz dječjeg vrtića u posjet ustanovama iz lokalne zajednice i sl. Pošto je preporuka socijalno distanciranje i nošenje maski prilikom razgovora s roditeljima, suradnja s roditeljima se provodila online.

Prema Jurčević Lozančić, Tot i Golik Homolak (2020) u izvanrednim uvjetima života ne prestaje potreba djeteta za igrom, učenjem i druženjem te je iz tog razloga važno u obiteljskom domu i ustanovma ranog odgoja i obrazovanja osigurati određeni ritam i rutinu u vremenu kada će se dijete baviti zanimljivim, raznolikim i izazovnim aktivnostima u kojima će uživati, razvijati se, igrati i radovati se.

Promišljajući o trenutačnoj situaciji izazvanom pandemijom COVID-19 i njezinoj posebnosti nastao je zanimljiv i poticajan radni materijal s naslovom *Povratak djece u vrtiće* objavljen je na web str. <https://povrtak-djece-u-vrtice.weebly.com>. Vrijednost navedenog dokumenta je u tome jer nudi različite aktivnosti u kojima svaki odgojitelj može pronaći aktivnosti koje odgovaraju interesima i potrebama djece u odgojnoj skupini, vrtiću zajednici koji uči i razvija se.

4. DJEČJI VRTIĆ KAO DJEČJA KUĆA

Dječji vrtić je, kako to navodi Slunjski (2008), živi organizam, odnosno kompleksan sustav u kojem su svi dijelovi međusobno povezani i ne mogu se zasebno objašnjavati. Svi ti dijelovi (djeca, odrasli, prostor,...) čine jednu cjelinu. Djeca su aktivni stvaratelji svog znanja i sukonstruiraju ga zajedno s drugom djecom i odraslima. Odgojitelje to obvezuje na stvaranje poticajnog prostorno-materijalnog okruženja, ali i na poticajno socijalno okruženje gdje djeca, različitih kompetencija i kronološke dobi, provode različite socijalne interakcije, navodi autorica. Prema tome, mnogi autori govore da djeca upravo iz svog okruženja uče. Životne okolnosti u kojima djeca danas odrastaju iniciraju nove susrete djece, roditelja i odgojitelja, a vrijeme koje je u tijeku svjedoči u kojoj mjeri vrtići mogu i znaju ostvariti ulogu kooperativnog partnera koji u odgojnom procesu surađuje i inspirira (Jurčević Lozančić i Kudek Mirošević, 2021).

Nakon obitelji, vrtić je druga najvažnija dječja kuća zato što dijete najviše vremena provodi u njoj, raste i razvija se. Stoga je potrebno kreirati uvjete i okruženje koje će biti u skladu s dječjom prirodom (više o tome: Miljak, 2009). Na taj način dijete se prepoznaje, uvažava se njegova individualnost te se omogućava maksimalan razvoj svih njegovih potencijala, pri čemu je važno zajedništvo i suradnja roditelja, djece i odgojitelja.

Petrović-Sočo (2007) navodi kako se do prošlog stoljeća u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja najmanje pažnje posvećivalo upravo pedagoškoj dimenziji koja uključuje, osim zaštite, odgoj i obrazovanje djece. Nekada, dok su roditelji radili, glavni cilj ustanove bio je skrbiti o djetetu i bila je važna samo sigurnost i zdravlje djeteta. Time se, prema autorici, zanemarivala važna odrednica, a to je pedagoški utjecaj na dijete. Zanemarivala se igra, prostorno-materijalni kontekst, odnosno okruženje u kojem dijete boravi. Godinama kasnije, znanstvenici su započeli sa istraživanjima o institucijskom kontekstu, ali i o kvaliteti koju jedna odgojno-obrazovna institucija može i treba pružati.

Vujičić (2011) također naglašava značaj prostora dječjeg vrtića u kojima se potiču socijalni kontakti, omogućavaju se socijalni odnosi među vršnjacima, ali i među djecom različite dobi te se stvaraju prijateljstva odnosno razvija se

komunikacija. Drugim riječima, za aktivno učenje, djeci su potrebni materijali koji im služe za eksperimentiranje, otkrivanje novih teorija ili potvrđivanje starih, potiču i razvijaju znanje djeteta, ali i djeca kao partneri i suigrači.

4.1. Materijali i prostorno okruženje

U vrtiću kao dječjoj kući materijali moraju biti bogati i promišljeni kako bi poticali djecu na razmišljanje i rješavanje problema. Prema Vujičić (2011), ne postoji centar aktivnosti koji nema svoj smisao iliti cilj koji se želi postići, mogućnost za igru, odmor, glazbu ili istraživanje. Ponuđeni materijali moraju biti bogati, raznovrsni i promišljeni kako bi poticali djecu na razmišljanje i rješavanje trenutnih problema. „Prostorno okruženje vrtića treba biti ugodno i što više nalikovati obiteljskom, jer djeca u njemu provode veliki dio svog djetinjstva. Dapače, oni u vrtiću često provode i mnogo veći dio svog vremena nego što ga provedu kod kuće“ (Slunjski, 2008, str. 21). Dakle, vrtić je potrebno opremiti slično obiteljskom domu kako bi se djeca osjećala sigurnije i bliže vlastitom domu. Autorica navodi opremanje sobe dnevnog boravka mekanim i udobnim ležajevima, naslonjačima, foteljama i strunjačama. Slični namještaj može pridonijeti obiteljskom ugođaju. Takvom ugođaju mogu pridonijeti i zavjese nježnih boja kao i jastuci i tepisi. Zelene biljke, slike i sve drugo što bi se moglo pronaći u jednom obiteljskom stanu gdje borave djeca je poželjno i u sobi dnevnog boravka.

„Neke od spomenutih stvari potrebno je kupiti gotove, dok je mnoge moguće improvizirati prilagodbom postojećeg namještaja i opreme“ (Slunjski, 2008, str. 22). Prostor sobe dnevnog boravka podijeljen je na manje prostorne cjeline, tzv. centre aktivnosti. Ti centri djecu neizravno pozivaju na grupiranje u manje skupine što čini komunikaciju djece kvalitetnijom. Svaki centar aktivnosti, prema spomenutoj autorici, sadržava ponudu materijala za određeni tip aktivnosti. Iako je veliki broj djece u skupini današnjica, to ne treba predstavljati problem. Dobro osmišljen i organiziran prostor, centri aktivnosti koji nude bogat i raznovrsan materijal, količinski dovoljan za svu djecu, potiče djecu na samoorganizirane aktivnosti. Posebno se ističu dijelovi namještaja i

didaktički materijal koji su odgojitelji uz pomoć djece ili sami izradili od neoblikovanog materijala kao što su kartonskih kutije i sličnog materijala.

Spomenuta autorica ističe značaj takvog neoblikovanog materijala koji, osim što je dostupan, nije skup, ima poseban izazov jer privlači djecu na igru i aktivnost. Igra djece se, osim u sobi dnevnog boravka, može organizirati i u drugim prostorima kao što su hodnici, kupaonica i sl. što djeci pruža slobodu kretanja. Samim time hodnici koji služe najčešće kao garderoba, postaju mjesta povezivanja i druženja s djecom drugih odgojnih skupina. Osim povezivanja djece, takvi zajednički prostori povezuju i odgojitelje jer im pruža mogućnost zajedničkog osmišljavanja, promatranja i poticanja dječjih aktivnosti na višu razinu.

Raznovrsnost materijala, primjerice u centru građenja i konstruiranja, moguće je ostvariti kroz ponudu drvenih i plastičnih kockica, lego kockica te ostalih konstruktora za slaganje. No, mnoštvo raznovrsnog, prirodno neoblikovanog materijala može svakako poslužiti djeci u rješavanju problema. Odgojitelji u svom radu često koriste plastične boce, kartonske kutije, kartonske tuljce, drvene štapiće, ploče od stiropora i drugo. Djeca iskorištavaju i razne prirodne materijale za svoja istraživanja (kamenje, pijesak, lišće, zemlju, drvo, travu, kore drveta, grančice, ...), a osim te namjene, takvi materijali služe i kao senzorni podražaji.

Hansen, Kaufmann, Walsh (2006) navode najčešće centre aktivnosti: centar za likovno izražavanje, centar za matematiku i manipulativne igre, centar za građenje, centar za glazbu, centar za istraživanje prirode, centar za početno čitanje i pisanje, centar za obiteljske i dramske igre, centar za igre pijeskom i vodom itd. Spomenuti autori također naglašavaju značaj obiteljskog ozračja kao najvažnijeg segmenta institucijskog okruženja. Tepisi, jastuci, lutke, plišane igračke, materijali za modeliranje (plastelin, slano tijesto), materijali za istraživanje (pijesak, voda, zemlja, rastresiti materijal) – sve je to sastavni dio kako jasličke tako i vrtičke sobe dnevnog boravka. Pri ponudi materijala treba voditi računa o prisutnosti pomoćnog pribora („alata”) koji djeci služi kao instrument pri baratanju glavnim ponuđenim materijalom. Primjerice, ponuda rastresitih materijala poput pijeska i vode u centru istraživanja bez adekvatnog

pribora (menzure, posude, lijevka, povećala, cjedila...) rezultat će dječjim promatranjem ponuđenog, no ne i istraživanjem i aktivnim učenjem čineći, naglašava Slunjski (2008). Dakako da u osmišljenom prostoru svako dijete lakše i brže stječe i razvija otpornost koja je nužna u iznenadnim situacijama izazvanim potresima, koronavirusom i slično.

Često citirana Miljak (2009) upozorava kako okruženja nikako ne bi smjela biti sterilna, odnosno sličiti vojarnama ili biti uređena i organizirana poput bolnica. Prostor treba biti privlačan, zanimljiv, poticajan za igru i učenje, prepun boja, popunjen raznovrsnim materijalima i sredstvima za igru, te treba sadržavati mjesta pripremljena za učenje, istraživanje i druženje djece različite dobi. Sobe dnevnog boravka ne bi trebale biti zatvorene i odvojene od drugih, nego je poželjno da liče na velike obiteljske kuće koje imaju otvorene sobe uz mogućnost i slobodu kretanja te ponuđene različite aktivnosti prema trenutnim potrebama i željama djece. Djeca za igru i kretanje trebaju veći prostor, pa, kao što je rečeno u prethodnom tekstu ovoga rada, djeca mogu koristiti hodnike vrtića, predprostore, sobe dnevnog boravka i sl. Tijekom uređenja i opremanja prostora treba promišljati s ciljem da centri budu bogato opremljeni materijalima, ali i da potiču socijalni kontekst. Drugim riječima, djeca trebaju okruženje koje je, ne samo pedagoški pripremljeno, već uređeno na način da maksimalno podržava i razvija nove interese, sklonosti i sposobnosti svakog djeteta (Miljak, 2009). Brojni su primjeri iz prakse koji pokazuju da će, upravo o okruženju, materijalima, odnosno izvorima spoznaja koje nudimo djeci, ovisiti kvaliteta njihova učenja, odgoja i obrazovanja. S tim ciljem nastale su i dobno mješovite skupine. Zbog toga, prema Slunjski (2008), u organiziranju vrtićkog okruženja treba poći od prirode učenja djeteta i voditi brigu o tome da okruženje djetetu omogućuje učenje na prirodan način. Kao što je već rečeno, trebalo bi biti multisenzorično, odnosno poticati djecu na angažiranje različitih senzoričkih područja. Zajedničko sudjelovanje djece u istraživačkim aktivnostima, aktivnostima sa simboličkom komponentom i u svim drugim aktivnostima, od iznimne je važnosti za njihov cjelokupni rast, razvoj i učenje. Osmišljena zajednička igra uvijek će pomoći djeci da se opuste i osjećaju sigurnije te pomaže djeci da lakše prebrode životna razdoblja izazvana različitim teškoćama, a koja su stresna za dijete.

Primjerice, prije spomenuti centar građenja često potiče istraživačko-spoznajne i samoorganizirane aktivnosti. Između ostalog, posjeduje dosta slobode kod izbora materijala jer se omogućuje primjena raznog reciklažnog materijala poput kartona, plastične ambalaže, drvenog materijala (letvice, štapići, razni oblici...), kartonskih tuljaka, stiropora itd.

Ili još konkretnije: „Takav materijal prepoznaje se u literaturi pod nazivom pedagoški neoblikovani materijal. On ima veliki pedagoški potencijal upravo zbog svoje funkcionalne otvorenosti, odnosno izostanka jasne funkcije. Jednom djetetu ono može poslužiti kao materijal za građenje, drugom djetetu kao osnova za estetsko izražavanje, trećem kao pribor za umjetničko izražavanje“ (Lemajić, Stojanac, Vukašinić, 2019, str. 168).

Na odgojitelju je, prema Miljak (2009) da osluškuje djecu, da ih vidi i čuje te im omogući aktivnosti za koje oni pokazuju interes. Takvom ponudom mnoštva raznolikog i poticajnog materijala koji potiče dječje aktivnosti, dijete zadovoljava potrebe za igrom, znatiželjom i istraživanjem, a potiče se pedagoška dimenzija koju navodi Petrović – Sočo (2007). Vrtić je mjesto radosnog življenja, odgoja i učenja djece. Okruženje u vrtiću djetetu izravno poručuje što odgojitelj očekuje od njega, kakvu sliku ili teoriju ima o djetetu. Prostor je, prema Reggio pedagogiji, treći odgojitelj. Poticajno pedagoško okruženje stvara se zajednički, izgrađuje čineći odnosno isprobavajući s djecom i odgojiteljem.

Kako bi se povećala kvaliteta odgojnog djelovanja na dijete, Ljubetić (2009) također naglašava da djeca koja se slobodno kreću iz prostorije u prostoriju, koja imaju mogućnost otvorenog i slobodnog dijaloga s vršnjacima i odraslim osobama te svrhovito koriste raznovrsne dostupne materijale, više su fokusirana na aktivnost. Prostor u kojem djeca borave, najčešće soba dnevnog boravka, mora, prema autorici, biti oblikovana na način da potiče i omogućuje dječje aktivno konstruiranje vlastitog znanja, tj. kako to navodi autorica, učenje činjenjem. Suprotno navedenom, vanjsko i/ili unutarnje okruženje koje nije poticajno i smisleno, djecu neće zanimati te će ih neće pozivati na igru i učenje. Odgojitelj koji zna promatrati djecu u igri te uočavati njihove interese, prepoznat će da djecu najviše zanimaju i pobuđuju svakodnevni, lako dostupni materijali i predmeti. Spomenuta autorica se slaže s time da takvi materijali djeci omogućuju razvoj i ostvarenje vlastitih zamisli i da je to jedini način putem kojeg mogu

provjeriti svoje postojeće znanje. Djetetovo učenje se objašnjava i proizlazi iz Piagetove teorije konstruktivizma kojom se naglašava značaj djeteta kao aktivnog bića koje istražuje svoje okruženje, pa upravo iz tog razloga ono mora biti poticajno.

Brojni su primjeri iz prakse koji pokazuju da, osim dostupnosti, je važna i dostatna količina različitog materijala jer ipak, svako dijete ima drugačije znanje, mogućnosti, zamisli i svako će njime manipulirati na svoj način.

„Neka komercijalna oprema, primjerice za konstruiranje, skupa je, a može biti adekvatno zamijenjena prikupljenim materijalima, kao što su kartonske kutije i tuljci. Dakle, mnogi se autori zalažu i posebnu pozornost posvećuju osiguravanju bogato opremljenog i harmoničnog okruženja koje svakom djetetu omogućuje razvoj vlastitim putem i u njemu potrebnom vremenu“ (Ljubetić, 2009, str. 58).

Takav način rada mnogi odgojitelji koriste u svom pedagoškom pristupu. Promatrajući djecu u igri i aktivnostima, nuđenjem pedagoški neoblikovanog materijala, odgojitelji podržavaju njihove interese i potrebu za napredovanjem. Osim okruženja organiziranim po centrima aktivnosti, važno je osigurati materijale koji će ih potaknuti na otkrivanje i rješavanje problema. Kvalitetno okruženje omogućuje djeci postavljanje hipoteze, istraživanje, eksperimentiranje te konstruiranje i sukonstruiranje vlastitog znanja. Upravo neoblikovani materijal pridonosi takvom istraživanju i manipuliranju koje niti jedan gotovi proizvod ne može zamijeniti.

Petrović-Sočo (2007) naglašava kako kontekst ustanove ne podrazumijeva samo djecu koja u njoj borave, već se sastoji od više povezanih cjelina. Ti dijelovi, kao što su prostor, vrijeme i socijalni odnosi, nisu statični, već se stalno mijenjaju. Prostor i njegova opremljenost važan je dio događanja unutar jedne ustanove. Prostor je, kako to napominje Malaguzzi (1998; prema Petrović-Sočo, 2007), drugi odgojitelj. Ukoliko vrata sobe dnevnog boravka budu otvorena, pa djeca imaju mogućnost fluktuacije iz jedne u drugu sobu i razvijati socijalnu kompetenciju s drugom djecom, utoliko će se, prema autorici, novi prostorni i materijali uvjeti uvelike odraziti na sveukupnu kvalitetu ozračja u predškolskoj ustanovi. Poznato je da su djeca prirodno znatiželjna, samim time motivirana za učenje.

4.2. *Uloga odgojitelja*

Vrlo važnu ulogu u stvaranju poticajnog okruženja imaju odgojitelji. Unatoč preprekama s kojima se odgojitelji suočavaju u vrijeme COVIDA-19, od odgojitelja se očekuje da kreira takvo okruženje kako bi se dijete osjećalo ugodno i imalo osjećaj pripadnosti. Odgojitelj razgovarajući s djetetom o njegovim interesima i iskustvu, ali i promatranjem, u okruženje i aktivnosti unosi elemente dječje kulture, fotografije, pjesme, izlaže dječje radove u fazama nastajanja, surađuje s djetetom pri čemu dijete razvija osjećaj pripadnosti odgojnoj skupini i razvija pozitivne osjećaje prema vrtiću (Ljubetić, 2009; Miljak, 2009). Odgojitelji su reflektivni praktičari koji, dok slušaju i promatraju djecu, uspijevaju prepoznati njihove interese i potrebe, te pravovremeno odgovaraju na isto.

Prema Petrović-Sočo (2007), odgojiteljeva uloga i dužnost jest da teži prema suradnji sa drugim odgojiteljima, da promatra djecu, kreativno rješava probleme i reorganizira prostor prema trenutačnim dječjim interesima. Kako to navodi autorica, na odgojiteljima je da "... oblikuju i unapređuju kontekst ustanove u skladu s dječjom prirodom, proučavaju ponašanja djece i uče o tome kako djeca najbolje uče" (isto, str. 38). Dok prate djecu u igri i njihovoj međusobnoj komunikaciji, a uzimajući u obzir sklonosti i interese, odgojitelji razvijaju ideje kako smisleno opremiti prostor u kojem djeca razvijaju svoje znanje, uče i napreduju. Uloga odgojitelja je poštivanje svakog djeteta, pružanje potrebne pažnje, te pretvaranje u modela kojeg djeca promatraju tijekom cjelodnevnog boravka u vrtiću. Sažeto rečeno, odgojitelj je model koji osvještava svoje emocije, potiče djecu na izražavanje te ih ohrabruje na preuzimanje novih izazova i rješavanje problema. U kriznim situacijama, kao što je pandemija, bitna je podrška odgojitelja, njihova emocionalnost stabilnost i spremnost da prepoznaju djetetove potrebe, pružaju djetetu sigurnost i pomoć u izazovnim životnim okolnostima.

5. ODGOJNO-OBRAZOVNI RAD U PREDŠKOLSKIM USTANOVAMA ZA VRIJEME PANDEMIJE

Pandemija koronavirusa, prema brojnim pokazateljima, uvela je velike promjene, može se reći izazove, u ustanove koje provode odgoj i obrazovanje djece. Iako su nastala mnoga istraživanja o radu obrazovnih ustanova za vrijeme pandemije, malo njih se bavi izazovima i praksom u predškolskim ustanovama. Uvođenjem svakodnevnog korištenja tehnologije u odgojno-obrazovni rad predškolske djece, postiže se online dvosmjerna komunikacija između roditelja i odgojitelja. Odgojiteljima je omogućena podjela materijala za aktivnosti s djecom u obliku PPT, PDF ili Word dokumenta tako što su ih ravnatelji učitali na svoje web stranice, na WhatsApp ili putem E-maila, a nerijetko su se služili slanjem fotografija i videozapisa. Takav način pruža djelatnicima novi način primjene pedagoške dimenzije u odgoju i obrazovanju djece (Soni, 2020).

Pandemijom je započelo kako se to često naglašavalo „*novo normalno*“ doba. Također, organizacijska struktura u obitelji i na radnome mjestu se uvelike promijenila. Roditelji su postali puno više od samih roditelja. Oni su ujedno bili odgojitelji, učitelji, vršnjaci, zdravstveni djelatnici (Višnjić-Jevtić i Visković, 2021). Autorice u svom radu propituju kvalitetu roditeljstva, odnosno „perspektivu roditelja djece rane i predškolske dobi u Hrvatskoj o promjenama u njihovom roditeljstvu tijekom perioda *lockdowna*“ (isto, str. 13). Zatvaranjem odgojno-obrazovnih ustanova i provođenjem online odgojno-obrazovnog rada s djecom, ukazuje se na razne nedostatke. Mnogi autori navode nemogućnost sudjelovanja djece i roditelja u online vrtiću zbog nedovoljnih kompetencija vezanih uz tehnologiju, tehničke neopremljenosti, ali i manjka motivacije. U tom smislu Višnjić-Jevtić i sur. (2021) navode kako rani i predškolski odgoj i obrazovanje u Republici Hrvatskoj nije uređeno kao obavezan sustav, osim programa predškole. Time je vidljiva i percepcija u javnosti kako je riječ o sustavu kojeg mnogi još uvijek smatraju čuvalištem. Zbog nastale epidemiološke situacije i uputa Ministarstva znanosti i obrazovanja, odgojno-obrazovni proces organiziran je putem virtualnog okruženja kao zamjena za boravak u dječjem vrtiću. Kao što je rečeno u prethodnom tekstu ovog rada, odgojno- obrazovni rad u vrtićima različito je organiziran, može se reći više ili manje uspješno. Osim toga, otvaraju se pitanja poput etičnosti tijekom korištenja društvenih mreža ili

jednostavno prevelika izloženost djece rane i predškolske dobi informacijskim i komunikacijskim tehnologijama, te naravno, negativni utjecaji medija na njih. Korištenje tehnologije za vrijeme pandemije je koristilo obiteljima sa povoljnim socio - ekonomskim statusom, no takav način rada i vrtić kod kuće nije bio ostvariv onima koji žive u siromašnim dijelovima zajednice (Osman i Keevy, 2021). Soni (2020) potvrđuje kako su određeni izazovi online obrazovanja uključivali nedostatak online obrazovanja i kompetencija odgojitelja, a prisutan je bio i nedostatak odgovarajuće podrške nadležnih tijela i institucija.

5.1. Pandemija u svijetu

Zbog nepoznatog virusa, raznih njegovih sojeva i oboljenja, zbog nedovoljno istraženih cjepiva i promjene života, roditelji su se intenzivnije brinuli o vlastitoj egzistenciji. U istraživanju autora Lee, Ward, Lee i Rodriguez (2020) nastojala se istražiti povezanosti posljedica pandemije COVID-19 sa zapostavljanjem, odnosno lošim postupanjem sa djecom. Pretpostavljalo se kako socijalno distanciranje, ekonomska nestabilnost i zabrinutost za egzistenciju obitelji može roditelje dovesti do zanemarivanja djece te fizičkog ili verbalnog kažnjavanja. Rezultati su pokazali promjene u roditeljskom odgoju u vrijeme karantene. Pokazalo se da su roditelji nestrpljiviji u odgoju djece, te da su djeca izložena različitim oblicima kažnjavanja od strane roditelja. Zatvaranjem ustanova ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja roditelji su ostali prepušteni sami sebi. Briga djece je bila isključivo na njima. Nalazi prije opisanog istraživanja upućuju na svjesnost roditelja o važnosti međuljudskih odnosa tijekom pandemije. Izazovno je bilo spojiti karijeru i obitelj u istim prostorima, stoga rezultati pokazuju da su roditelji pomicali granice u odgoju djece. Djeca su osjetljiva na osjećaje i ponašanje roditelja koji su u vrijeme koronavirusa više vremena provodili s djecom. Ipak, COVID-19 kriza potaknula je otvorenu komunikaciju roditelja s djecom, a pružila se mogućnost roditeljskog prihvaćanja pandemije kao prilike za kvalitetno osmišljavanje vremena s djecom. Primjerice, Pramling Samuelsson, Wagner i Ødegaard (2020) navode kako je Švedska uvela najmanje promjena od početka pandemije, te nisu zatvorili predškolske ustanove i osnovne škole zbog toga što smatraju da je

pohađanje predškolske ustanove od iznimne važnosti za daljnji razvoj djeteta, osobito u kriznim situacijama poput ove s pandemijom COVID-19. Predškolske ustanove u Norveškoj su vlasti zatvorile, a odgojitelji su roditeljima virtualno slali materijale za djecu, video uratke za aktivnosti koje mogu s djecom provoditi, te su pružali podršku roditeljima i djeci u ovoj novonastaloj situaciji, slično kao i u Hrvatskoj.

U SAD-u su predškolske ustanove bile otvorene samo za djecu čiji su roditelji zaposleni u bolnicama ili drugim javnim službama. Odgojitelji su, za djecu koja nisu pohađala predškolske ustanove, osmislili i kreirali virtualne susrete u kojima su dnevno provodili nekoliko sati, izvodili različite aktivnosti koje uključuju glazbu, pokret, motoričke aktivnosti te pričanje priča. U evaluaciji provedenog online programa odgojitelji su isticali da je vrtić na daljinu izazovniji, zahtijeva više angažmana i naprednije planiranje u odnosu na odgojno-obrazovni rad koji se odvijao u uobičajenim životnim uvjetima.

U Hrvatskoj je provedeno istraživanje „*Kako smo? Život u Hrvatskoj u doba korone*“ (2020) kako bi se spoznalo kakve posljedice je na građane Republike Hrvatske ostavila pandemija COVID-19, kao i najjači potres koji je pogodio Zagreb posljednjih 140 godina (više: [https://web2020.ffzg.unizg.hr/covid19/wpcontent/uploads/sites/15/2020/06/Kako-smo Preliminarni-rezultati brosur.pdf](https://web2020.ffzg.unizg.hr/covid19/wpcontent/uploads/sites/15/2020/06/Kako-smo-Preliminarni-rezultati-brosura.pdf)). U istraživanju su sudjelovale osobe različite dobi. Prema navedenom istraživanju, potres je gotovo 90% ispitanika doživjelo prilično uznemirujućim i stresnim. Rezultati istraživanja pokazuju kako se život ljudi promijenio, te su, prema autorima, najčešće doživjeli pet stresora: potres, razdvojenost od ranjivih članova obitelji, nemogućnost odlaska liječniku na važnije zdravstvene preglede, promjena načina života zbog izolacije, te neimanje uvjeta za rad od kuće. S obzirom da su depresija, stres i anksioznost najčešća stanja koja sudionici istraživanja navode kao posljedice, vidljivo je kako je zdravlje ljudi ugroženo. Navodi se kako je svakom trećem roditelju roditeljstvo u doba pandemijskih mjera bilo zahtjevnije nego prije pandemije. Većina roditelja koja je sudjelovala u istraživanju isticala je da su tijekom pandemijskih mjera provodili više vremena sa svojom djecom nego prije pandemije.

Nažalost, uz pandemiju u Hrvatskoj, dogodio se potres koji je loše utjecao na mentalno zdravlje djece. Prema prije navedenom istraživanju, gotovo 90% djece taj je događaj također smatralo prilično uznemirujućim i stresnim. Nadalje, roditelji su se pokazali, prema istraživanju, vrlo optimistični što se tiče zabrinutosti oko mogućih posljedica pandemije na djecu. Djeca koja su sudjelovala u istraživanju iskazala su veću brigu oko mogućnosti zaraze nekog bližnjeg, više nego sami sebe. Većina djece navodi kako su imali više slobodnog vremena, te da su dio vremena provodili družeći se i igrajući se s članovima svoje obitelji. No, poprilično veliki broj njih procjenjuje kako su im nedostajale aktivnosti koje uključuju druženja s prijateljima i vršnjacima, ali i djedovi i bake te ostala rodbina. U istraživanju se navodi kako je psihičko zdravlje narušeno više djevojčicama i starijoj djeci.

Jiao i suradnici (2020) proveli su procjenu psihološkog utjecaja pandemije na djecu. Istraživanje je pokazalo kako su djeca u dobi od 3 do 6 godina lakše izrazila svoje strahove od toga kako bi se njihovi bližnji mogli zaraziti postojećim virusom, a kod djece te dobi izražena je nepažnja, razdražljivost i znatiželja. Promjena rutine u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja kod velikog broja djece može, kako je i prije navedeno, izazvati strah i nesigurnost, te nepovoljno utjecati na njihovo mentalno zdravlje i psihofizički razvoj. Stručnu pomoć i podršku svakom djetetu, osim odgojitelja, trebali bi pružiti i stručni suradnici tih ustanova. Istraživanje koje su provele Jurčević Lozančić i Kudek Mirošević (2021) pokazuje da je komunikacija sa stručnim suradnicima koji su ključni u osmišljavanju i evaluaciji programa za djecu s teškoćama uglavnom izostala. Odgojitelji naglašavaju da su samo ponekad u radu s roditeljima i djecom imali pomoć stručnih suradnika. Rezultati istraživanja spomenutih autorica sugeriraju da je suradnja i dijalog sa stručnim suradnicima od velike važnosti, što pretpostavlja da se prilikom planiranja individualiziranih aktivnosti odgojitelj ne bi trebao osjećati usamljeno, već bi to trebao biti pristup koji je zasnovan na međusobnoj pomoći i interdisciplinarnoj suradnji sa stručnim suradnicima. Pandemija koronavirusa je postavila mnoge izazove diljem svijeta. Roditelji su se uspjeli snaći u novim uvjetima života i još jednom pokazali da su oni zaista primarni i nezamjenjivi odgojitelji svoje djece. Postali su svjesniji sebe i svoje važnosti, ali i važnosti ustanove ranog i

predškolskog odgoja i obrazovanja. Odgojitelj, kao praktičar i profesionalac, prema Ross, Bondy, Kyle (1999; prema Slunjski, Šagud, Brajša-Žganec, 2006), treba znati prepoznati djetetove potrebe, interese, načine na koji dijete uči, razinu razvoja na kojoj se nalazi te poštivati dijete kao osobu i individu. Pedagoška kompetentnost odgojitelja nikad nije bila važnija, a roditelji su sve svjesniji značajnosti i potrebitosti za odgojiteljima. Kako to navodi Mlinarević (2004), uloga odgojitelja je izuzetna jer je on promatrač koji osluškuje djetetove potrebe, interese i mogućnosti te je reflektivni praktičar svoje prakse. Unatoč tome što je pandemija krizni i uznemirujući događaj, u percepciji mnogih odgojitelja ona je zapravo samo još jedno izazovno i poučno iskustvo.

5.2. *Uvjeti rada u hrvatskim dječjim vrtićima*

Novonastala situacija uzrokovana COVID-19 uvjetovala je specifičnosti u svakodnevnom životu što je predstavljalo dodatni izazov za odgojno-obrazovni proces u dječjim vrtićima. Za vrijeme pandemije, vrtići su bili dužni obavljati redovne programe te kraće programe u skladu s novonastalim uvjetima.

Prema uputama Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo i Ministarstva znanosti i obrazovanja (2020) odgojno-obrazovni rad provodili su putem virtualnog okruženja. No, mnogi korisnici usluga (roditelji) tim načinom nisu bili zadovoljni. U „Izvješću pravobraniteljice za djecu 2020. godine“ (2021) naglašava se kako je veliki broj prijava povrede dječjih prava upravo iz područja odgoja i obrazovanja djece. Kršenje dječjih prava uvelike je uzrokovala pandemija COVID-19. Pravobraniteljica navodi kako su se prijave vezane uz rani i predškolski odgoj i obrazovanje odnosile upravo na dostupnost dječjih vrtića za vrijeme pandemije. Djeca nisu imala mogućnost korištenja prava na odgoj i obrazovanje zbog zatvaranja dječjih vrtića. Prema Somolanji Tokić i Vukašinović (2020) nastavnicima od osnove škole do sveučilišta online način rada nije predstavljao problem. U nekim drugim razinama obrazovanja načini rada znatno se razlikuju od ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja stoga ne iznenađuje njihova pripremljenost. Cjelovita informatizacija procesa poslovanja škola i nastavnih procesa u svrhu stvaranja digitalno zrelih škola za 21. stoljeće

je započela još u ožujku 2015. godine pilot projektom u kojem je sudjelovala 151 hrvatska škola (više o tome: <https://www.e-skole.hr>).

Odgojitelji su se našli u novonastalim društvenim i životnim okolnostima i nisu bili dovoljno pripremljeni, stoga se može reći kako je sustav ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja bio prepušten samom sebi. No, ono što je u praksi predstavljalo veliki, možda i najveći izazov za odgojitelje jest dijeljenje različitih materijala preko društvenih mreža ili web stranica vrtića. Kako bi se osigurala važeća podrška roditeljima za vrijeme pandemije, odgojitelji su posebnu pozornost obraćali na ponudu aktivnosti koje djeca mogu raditi kod kuće koristeći različite prirodne materijale. Poznato je i opće prihvaćeno da uvijek kada su roditelji uključeni u rad vrtića, stav roditelja o njima samima, vrtiću i osoblju vrtića postaje pozitivniji, što dovodi do stvaranja boljeg zajedničkog djelovanja između roditelja i odgojitelja, a time i njihove uloge u razvoju djeteta. U vrijeme pandemije od odgojitelja se očekivao razvoj novih suvremenih digitalnih kompetencija. Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (2014) usmjeren je prema razvoju osam ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje. Jedna od njih je i digitalna kompetencija koja se ostvaruje kroz upoznavanje informacijsko-komunikacijskom tehnologijom te njenom uporabom. Navodi se kako je ona važan alat i resurs učenja, dokumentiranja te pruža pomoć prilikom dječjih samoorganiziranih aktivnosti i samoevaluacije istih. Dopuštenjem korištenja računala ili sličnog uređaja, djetetu se omogućuje planiranje, realizacija i vrednovanje vlastitog procesa učenja. Rinaldi (2006; prema Ljubetić, 2014) navodi kako novo vrijeme traži nove mogućnosti ostvarivanja interakcije i komunikacije s obiteljima, a to znači i komunikacijom putem interneta. Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije „Nove boje znanja“ (2014) navodi mjere i aktivnosti kojima bi se obrazovne djelatnike poučilo korištenju informacijskih i komunikacijskih tehnologija, no područje ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja je izostavljeno u ovom dokumentu. Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (2014) implicira na postavljanje poticajnog okruženja vrtića, te brigu o kvaliteti tog okruženja.

U vrijeme pandemije koronavirusa odgojitelji, roditelji i djeca bili su suočeni sa stresom, što je akumuliralo niz negativnih čimbenika u procesu

organizacije rada vrtića, a time i kvalitete okruženja u kojem dijete raste i razvija se. Ministarstvo znanosti i obrazovanja objavilo je dokument „*Modeli i preporuke za rad u uvjetima povezanim s COVID-19*“, a u kojemu se predlažu modeli i nude preporuke za odgojno-obrazovni rad i izvođenje procesa u vrtićima. Na temelju navedenog dokumenta na internetskim stranicama dječjih vrtića nalazile su se upute te se zahtijevalo od roditelja i djelatnika da se ponašaju u skladu s njima. Zahvaljujući velikim zalaganjem odgojno-obrazovnih djelatnika, odgoj i obrazovanje u pandemiji nije prestajao, te se odvijao na mrežnim stranicama (Tonković, Pongračić, Vrsalović, 2020). Međutim, cjelokupna situacija sa online komunikacijom ukazivala je na velike razlike među roditeljima i djecom, većinom društveno-ekonomske, koje uključuju pristup internetu i posjedovanje tehnologije u obiteljima.

5.3. *Vrtić kod kuće*

Promjene u rutinama i psihosocijalni stres uzrokovan dugotrajnim zatvaranjem vrtića te fizička izolacija u domu može dodatno pogoršati tjelesno i psihičko zdravlje djeteta, navodi Brajković (2020). Ljudi se u stresnim situacijama okreću svojim obiteljima, prijateljima i više se druže što je pandemija onemogućila. Nakon potresa, kada je bilo važno pozitivno okruženje, pandemija koronavirusa je to uskratila. Autorica navodi kako je važno očuvanje rutina koje su djeca u vrtiću usvojila. Višnjić-Jevtić i Visković (2021) navode kako su djeca digitalne medije tijekom online vrtića koristila u kontroliranim uvjetima. Također, iako današnja djeca odrastaju u digitalnom okruženju, istraživanja pokazuju da to ne znači da su dovoljno digitalno kompetentna ili da tehnologiju koriste na ispravan način. Šaljući aktivnosti koje roditelji mogu provoditi sa svojom djecom kod kuće, potiču se i roditelji i djeca da nastave odgojno-obrazovni rad iako se nužno ne nalaze u odgojno-obrazovnoj ustanovi. Neke od aktivnosti koje su djeci bile na raspolaganju jesu primjerice, gledanje i slušanje igrokaza, proze i poezije; razne likovne aktivnosti; aktivnosti modeliranja sa domaćim plastelinom i slanim tijestom; različite igre na otvorenom koje uključuju tjelesnu aktivnost (potraga za predmetima,

tjelovježba); ponuda glazbenih aktivnosti uz primjere pjesama i plesa; različite grafomotoričke vježbe i zadatci za predškolarce i sl.

Odgojitelji su bili stalno prisutni pa su omogućili svakom djetetu podršku i vrijeme „jedan na jedan“ uz pomoć poziva ili videopoziva pomoću Vibera, Skypea, Zooma ili sl. Bistrić (2021) provodi istraživanje o načinu provođenja slobodnog vremena djece predškolske dobi prije i tijekom pandemije te procjeni roditelja o utjecaju situacije na njihovu djecu. U radu se navodi kako se tijekom zatvaranja odgojno-obrazovnih ustanova promijenio i način života djece. Uglavnom, djeca su svoje slobodno vrijeme provodila boraveći pred ekranima ili igrajući društvene igre. Manji dio vremena su provodili u igrama na otvorenom ili u sportskim aktivnostima i pokretnim igrama, naglašava autorica. Iako na globalnoj razini sustav nije prepoznao dječju potrebu za socijalnom i emocionalnom stabilnošću i rutinama, odgojitelji dječjih vrtića su prihvatili izazov prepoznavajući potrebe hrvatskih obitelji za povezivanjem i komuniciranjem (Somolanji Tokić i Vukašinović, 2020). Ostvarena komunikacija i partnerstvo s roditeljima kroz društvene mreže pomogla je u razvoju modela za online odgojno-obrazovni rad. Autorice navode kako su odgojitelji osmišljavali, organizirali i provodili raznovrsne pedagoške aktivnosti kako bi utjecali na kvalitetu života djeteta u obitelji za vrijeme pandemije, a u časopisu *Dijete, vrtić, obitelj* pod temom „*Kad vrtić ne radi (kako pružiti podršku roditeljima i djeci u uvjetima fizičke distance)*“; (više o tome: https://www.bib.irb.hr/1172248/download/1172248.Dijete_vrti_obitelj.pdf) odgojitelji i stručni suradnici iznose svoja iskustva, znanja i sugestije vezano za odgojno-obrazovni proces na daljinu.

Burić (2020) također naglašava kako je važno to vrijeme koje su djeca kod kuće iskoristila na optimalan način, a nudili su im se svrhoviti, primjereni i zanimljivi sadržaji. Osim izravno roditeljima putem E-mailova ili društvenih mreža, mnogobrojne aktivnosti objavljivale su se i putem web stranica vrtića koju su mogla posjetiti i druga djeca. Odgojitelji su pritom vodili računa o razvojnoj primjerenosti, ispravnom jezičnom obrascu i kvaliteti samog sadržaja. Cvitešić Grgičak (2020) osmislila je i dizajnirala web internetsku stranicu putem koje su se djeci nudili sadržaji u područjima roditeljstva, priče, glazbe, slikovnice, pod temom - igrajmo se zajedno, stihova u pokretu te mnogih drugih.

Dakle, može se reći kako je pandemija pokrenula svojevrsnu digitalnu kreativnost u većini odgojitelja i proširila im horizonte. Kako su djeca u izolaciji ostala zakinuta za poneka iskustva i vlastite doživljaje, profesionalna je dužnost odgojitelja, prema autorici, ohrabriti roditelje te im ponuditi određena znanja, metodički oblikovane sadržaje i razne materijale kako bi oni samostalno mogli pomoći svom djetetu. Već je prije spomenuto, a Kim (2020) također naglašava, kako je djetetovo online učenje potaknuto upravo motivacijom, stavovima, vještinama i pripremljenošću odgojitelja. Mnogima je takav način rada bio zahtjevan, a upravo neznanje o korištenju digitalne tehnologije koje je nastalo kao posljedica inicijalnog obrazovanja, otežava online odgojno-obrazovni rad.

Vekić-Kljaić (2020) navodi kako je, već na početku pedagoške godine, zajedno s roditeljima, uključila Viber kao alat za komunikaciju. Za vrijeme pandemije, Viber grupa im je omogućila nesmetani kontakt s roditeljima putem kojeg su odgojiteljice dijelile informacije o djeci i fotodokumentaciju. Društvene mreže i online aplikacije, a posebno Viber, postali su jedan od najčešćih načina komunikacije između odgojitelja i roditelja, naglašava autorica. Skopljak (2020) također naglašava kako je od inzimne važnosti bilo ostvariti povezanost s djecom i roditeljima u vrijeme pandemije. Iako je, zbog skromnog znanja o digitalnoj tehnologiji osjećala nesigurnost u njezinoj primjeni, spomenuta autorica govori o pozitivnim iskustvima u primjeni tehnologije. Primjeri iz života pokazuju da su djeci ipak u velikoj mjeri nedostajali prijatelji, dječji vrtić te neposredni socijalni kontakti (Bistrić, 2021). Zapravo, smanjenje socijalnih vještina jedna je od najvećih zamki koje donosi upotreba suvremene tehnologije.

Mnogobrojni su primjeri dobre prakse u pandemiji koronavirusa. Iako su se odgojitelji i stručni suradnici pronašli pred stalnim i različitim preprekama, postepeno su svladavali svaku od njih. U svom radu, neki su koristili web stranice, neki Viber, Whatsapp ili Messenger, a neki su komunicirali putem E-mailova ili Skypea, Zooma i sl. No, svaki dječji vrtić je uz pomoć informacijske i komunikacijske tehnologije nudio aktivnosti, sadržaj za djecu i roditelje te prijedloge izrade raznih poticaja. Odgojitelji su ovakvim načinom rada uspjeli „ući“ u domove vrtićke djece, a roditelji su dobili priliku više vremena provoditi s djecom. Prije spomenuta autorica Bistrić (2021) navodi kako istraživanje

pokazuje više zajedničkih aktivnosti djece s roditeljima, a većina se odvijala na otvorenom. Rezultati pokazuju kako 56,9% roditelja smatra kako pandemija nije utjecala na razvoj njihovog djeteta, dok njih 43,1% smatra da je djelovala negativno, posebice na području socio-emocionalnog razvoja. Već je prije navedeno, a autorica se također slaže s tvrdnjom, da su tijekom pandemije COVID-19 i *vrtića kod kuće* povrijeđena i zanemarena prava djece. Jelavić (2010; prema Bistrić, 2021) tvrdi tako jer se umanjuje djetetova sloboda u odabiru aktivnosti, nedostupnosti igrališta, materijalnih uvjeta za slobodne, kreativne i samoorganizirane dječje aktivnosti i igru, ali uključuje i gledanje neprimjerenih medijskih sadržaja do kojih je možda došlo koristeći medije. Postoji veliki broj istraživača i praktičara koji smatraju kako je upotreba novih medija i društvenih mreža u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju potrebna i može biti podrška razvoju kako djeci tako i odgojiteljima (Kim, 2020). Za dobrobit djece i nesmetani odgojno-obrazovni rad u sličnim kriznim situacijama, važna je dobra organizacija ustanova ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja te osmišljavanje smjernica koje će odgojno-obrazovnim djelatnicima služiti kao pomoć.

6. PARTNERSTVO I SURADNJA S RODITELJIMA ZA VRIJEME PANDEMIJE

Partnerstvo roditelja u životu i odgoju djeteta u ustanovama za rani i predškolski odgoj i obrazovanje određena je Nacionalnim kurikulumom za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (2014) prema kojemu djelovanje roditelja i odgojitelja traži visoku razinu komunikacije, suradnje i partnerstva. Štoviše, odgojitelje se potiče na omišljavanje kurikuluma za partnerstvo (Somolanji Tokić i Vukašinović, 2020). Važno je podsjetiti da je još Maleš (1994) pod terminom suradnja isticala komunikaciju između roditelja i odgojitelja, odnosno sve formalne i neformalne oblike komuniciranja. Suradnja također podrazumijeva individualne razgovore, savjetovanje, učenje, dogovaranje i zajednička druženja što za cilj ima dobrobit djeteta u ustanovi ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. Suradnja s roditeljima ovisi o kompetencijama odgojitelja i njegovoj posvećenosti istom. Za djetetovu dobrobit od presudne važnosti je partnerstvo. Partnerstvo s roditeljima smatra se jednim od temeljnih načela ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. Konkretnije: „Osiguranje dobrobiti je multidimenzionalni, interaktivni, dinamični i kontekstualni proces kojim se integrira zdravo i uspješno individualno funkcioniranje te pozitivni socijalni odnosi u kvalitetnom okruženju vrtića“ (Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje, 2014, str. 24). Pećnik i Starc (2010) navode kako partnerstvo podrazumijeva odgojitelje i roditelje na istoj razini, oni su partneri na istom zadatku, a to je odgoj djeteta. Partnerstvom se dolazi do kvalitetnijeg rasta i razvoja svakog djeteta. Dakle, kada je riječ o uzajamnom poštovanju, osjećaju sigurnosti, dijeljenju informacija, dogovaranju i zajedničkom odlučivanju između dviju strana, tada je riječ o partnerstvu. Partnerski odnos karakterizira poštovanje, povjerenje, otvorena komunikacija i poštivanje jedni drugih. Za kvalitetno partnerstvo i profesionalnost, podrazumijevaju se kompetencije odgojitelja sa izraženom osjetljivošću za potrebe djece i roditelja te iniciranje pedagoških aktivnosti (Jurčević Lozančić i Kudek Mirošević, 2021).

Kako je rečeno, suradnja i partnerstvo su dva zasebna pojma. Suradnja ne može biti istoznačnica pojmu partnerstvo jer ne uključuje sve aspekte određenja partnerstva kao što su: kvalitetan i kontinuiran odnos, jasno definiran

zajednički cilj, vrijeme, te ostale nužne preduvjete za partnerski odnos (Ljubetić, 2013). Za dijete je važno da roditelji uspostave dobar odnos sa ustanovom u kojoj se dijete svakodnevno nalazi jer su ipak prve godine života najvažnije. Između ostalog, odgojiteljima je u cilju saznati neke informacije o djetetovom životu kod kuće, što će uspjeti samo ako uspostave dobar odnos s roditeljima. Takav odnos, naravno, uvelike olakšava odgojno-obrazovni rad i poznavanje potreba i interesa djeteta (Milanović i sur., 2014). Suvremeni modaliteti uključuju foto i video dokumentaciju djece u aktivnostima koja se potom šalje roditeljima putem tehnologije, korištenje raznih društvenih mreža ili aplikacija kako bi se roditelj tokom dana mogao informirati o danu svog djeteta u dječjem vrtiću. Somolanji Tokić i Vukašinović (2020) u svom radu objavljuju provedeno istraživanje vezano uz partnerstvo za vrijeme pandemije. Zajednička komunikacija odvijala se putem Facebook i Viber grupe nakon što bi odgojiteljica poslala etnografske zapise djece u aktivnostima. Autorice navode kako putem platforme nije bilo potrebno dijeljenje akademskog sadržaja ili predavanja za roditelje. Samo uz pomoć dječjeg iskustva, potreba, interesa i dokumentacije, stvarao se prostor za partnerstvo. Ovim putem odgojitelji su, osim kontinuiranog odgojno-obrazovnog rada, dobili mogućnost predlaganja zajedničkih igara za roditelje i djecu kako bi osnažili svoje partnerstvo. „Razvijanje participativne pedagogije koja provodi prava djeteta moguće je samo ako postoji zajedničko razumijevanje ideje obrazovanja i zajednička slika kompetentnog djeteta bogatog potencijala. Dakle, očito je da cijeli ovaj proces može lako zalutati ako nema stručnog vođenja od odgojitelja“ (Somolanji Tokić i Vukašinović, 2020, str. 7868).

Nadalje, spomenute autorice u svojim daljnjim istraživanjima također su istraživale povezanost partnerskog odnosa dječjeg vrtića s obiteljima djece, ali uz primjenu društvenih (virtualnih) mreža. Općenito je poznato kako su društvene mreže u današnjici svakidašnji alat za komunikaciju, dobivanje i prijenos informacija te mnoge druge namjene. Prema autoricama, one predstavljaju virtualni prostor i moguću platformu novog načina komuniciranja. Može se reći kako komunikacija s roditeljima u vrijeme pandemije predstavlja pravi izazov. U jednom od istraživanja pokazalo se da roditelji koji rade nemaju vremena ili mogućnosti kvalitetnog uključivanja u odgojno-obrazovni rad, pa su

kontakti s odgojiteljima svedeni na minimum (Somolanji Tokić i Vukašinović, 2018). No, ako se roditeljima sve potrebne informacije i dječja dokumentacija pruži u jednom obliku, istovremeno se uvažavaju roditelji kao prvi odgojitelji svog djeteta te ih se uključuje u rad, iako su uvijek moguće prepreke. Odgojitelji današnjice posjeduju digitalnu kompetenciju pa se u radu često koriste tehnologijom i društvenim mrežama. No, iako se u ovakvim situacijama roditelji služe tehnologijom, pa aktivnosti pružaju djeci, društvene mreže se u odgoju i obrazovanju moraju koristiti promišljeno.

Komunikacija putem društvenih mreža, naime, otvara pitanje etičnosti. Iako imaju mnogobrojna pedagoška određenja, virtualne društvene mreže propituju dječja prava. Prema autoricama, zadire se u djetetovu privatnost i autonomiju, no oboje valja ostvariti. Rezultati istraživanja (Solomanji Tokić i Vukašinović, 2018) otkrivaju kako su se roditelji uključili u društvenu platformu odgojne skupine prvenstveno zbog uvida u sadržaj, informiranosti, dobivanja boljeg znanja o djetetu itd. Ili još konkretnije:

„Istraživanja pokazuju da se pružanjem podrške putem digitalnih platformi može potaknuti osjećaj normalnog funkcioniranja i pružiti vrijedna mjesta za razmjenu osjećaja. Iako i stručnjaci i obitelj preferiraju kontakt licem u lice, interakcija putem video chat-a može ponuditi izvedivu internetsku alternativu za pružanje podrške i osnaživanje“ (Matijaš, Bulić, Filipaj, 2021, str. 731).

Jurčević Lozančić i Kudek Mirošević (2021) provele su istraživanje s ciljem spoznaje jesu li pojedine sociodemografske značajke odgojitelja povezane s kvalitetom partnerskih odnosa s roditeljima predškolske djece za vrijeme pandemije. Roditelji pozitivno ocjenjuju kvalitetu partnerskih odnosa i suradnje s roditeljima isto kao i pružanje adekvatne pomoći i podrške djeci s teškoćama u razvoju putem tehnologije. Međutim, odgojitelji u istraživanju ističu neke poteškoće partnerstva u online okruženju, te smatraju kako je stvaranje i održavanje takvih odnosa iznimno zahtjevno za vrijeme pandemije. Rezultati provedenog istraživanja pokazuju kako se odgojitelji s više godina radnog iskustva smatraju manje kompetentnima u korištenju suvremenih oblika komunikacije te naglašavaju kako im je potrebno više usavršavanja i prakse. Nadalje, rezultati su pokazali da se odgojitelji s višom stručnom spremom, smatraju kompetentnijima za korištenje suvremenih oblika komunikacije, te su

izjavili da češće motiviraju roditelje za rad s njihovim djetetom (Jurčević Lozančić i Kudek Mirošević, 2021).

Višnjic-Jevtić i Visković (2021) također naglašavaju kako je za vrijeme pandemije koronavirusa izuzetno važno osigurati socijalnu potporu roditeljstvu. Iako autor Morgan (2017; prema Jurčević Lozančić i Kudek Mirošević, 2021) naglašava kako digitalna tehnologija (Viber, SMS, E-mail, WhatsApp i dr.) komunikaciju odgojitelja s roditeljima čini jednostavnijom, bržom i lakše dostupnom, digitalna tehnologija sa sobom donosi niz izazova. Ponajprije, to je kompetentnost odgojitelja koja se pokazuje u nedovoljnoj zastupljenosti novih medija kroz inicijalno i daljnje obrazovanje odgojitelja, odnosno učenje vještina baratanja digitalnom tehnologijom. O suradnji s roditeljima u svijetu, a vezano uz pomoć djeci za vrijeme vrtića kod kuće, istražuju i Safrizal, Resti, Dadan (2021), te navode kako je najzastupljeniji problem predstavljao suradnju s roditeljima i pomoć djeci kod kuće. Nastojali su istražiti probleme, čimbenike koji su utjecali na online vrtić, ali i pripremljenost odgojitelja na takav način rada. Zaključili su kako je nedostajala sinergija odgojitelja i roditelja čime bi se uspostavila kvalitetna suradnja predškolske ustanove i obitelji tijekom pandemije, a samim time i pomoć djeci kod kuće.

7. ZAKLJUČAK

Pandemija koronavirusa je značajno utjecala na cijeli svijet. „*Novo normalno*“ doba je unijelo pregršt promjena u kratkom periodu vremena. Te su promjene ostavile dugoročan utjecaj na život ljudi, a posebno su narušile njihovo psihičko zdravlje jer su donosile visoke razine stresa i brige za vlastitu egzistenciju. Najviše promjena su osjetila djeca koja pohađaju odgojno-obrazovne ustanove. Njihovim zatvaranjem poremetile su se dječje rutine i onemogućile razvitak na svim područjima razvoja, posebice na emocionalnom i socijalnom području.

Rezultati analize i iščitavanje literature prikazane u ovom radu potvrđuju kako je pandemija narušila kvalitetu života djece jer su bila prisiljena pridržavati se epidemioloških mjera iako ih nisu u potpunosti razumjela. Tada su ključnu ulogu imali roditelji i odgojitelji dječjih vrtića. Objasniti djeci pandemiju i epidemiološke mjere kojih se moraju pridržavati unutar i van vrtića bio je težak i izazovan zadatak. Međutim, zahvaljujući stalnoj komunikaciji i održavanju partnerstva odgojitelja s roditeljima, djeci je omogućena podrška u novonastaloj kriznoj situaciji u našoj državi. U svijetu su pak istraživanja pokazala kako je nedostajalo podrške roditeljima, samim time i djeci.

Može se dodatno istaknuti da djeca doista vole pohađati vrtić, provoditi vrijeme s drugom djecom i odgojiteljima, što im je u jednom životnom razdoblju bilo otežano. Zbog epidemioloških mjera djeca su se odricala socijalizacije i stvaranja prijateljstava. Iz prakse odgojitelja vidljivo je koliko su epidemiološke mjere utjecale na odgoj i obrazovanje djece i njihov rad. Promijenio se cijeli prostorno-materijalni kontekst jer su se djeci trebali nuditi neki novi materijali i poticaji. Time se umanjilo djetetovo istraživanje prirodnih materijala i spoznaja o svijetu. Socijalna distanca se teško održavala, a dezinfekcija sobe, posebice u jasličkim skupinama, bila je gotovo nemoguća. Sve su to sastavnice uputa i mjera koje stručnjaci u Hrvatskom zavodu za javno zdravstvo i Ministarstvu znanosti i obrazovanja, moglo bi se reći, nisu postavili u skadu sa temeljnim pedagoškim značajkama. Sastavljanje preporuka za predškolske i školske ustanove zajedno pokazuje nedovoljno znanje o načinima i specifičnostima organizacije rada u dječjim vrtićima. Stavljajući djecu školske te rane i

predškolske dobi u isti položaj pokazuje neinformiranost o djetetovim mogućnostima i sposobnostima u određenoj dobi. Pozitivna strana pandemije i izolacije je što su, prema provedenim istraživanjima, roditelji dublje osvjestili svoju ulogu u djetetovom životu i imali su mogućnost više i kvalitetnije provoditi vrijeme s djecom. Izolacije i zatvaranje ustanova im je omogućilo cjelodnevno povezivanje s njima. Između ostaloga, uloga odgojitelja je, u očima roditelja, postala još značajnija. Komunikacije i partnerstva s odgojiteljima, iako na daljinu, nije nedostajalo. Može se zaključiti kako su se još više povezali jer su odgojitelji, kroz društvene mreže i vrtić na daljinu, imali prilike, slikovito rečeno, zaviriti u dom svakog djeteta i biti prisutni u odgoju svakog djeteta. Dakako, odgojiteljima je takav način rada bio puno zahtjevniji od prijašnjeg. No, uz dobru podršku ravnatelja i stručnog tima, sve prepreke su se prelazile bez većih poteškoća.

Slijedom svega navedenog opravdano je istaknuti kako je u kriznim situacijama, poput pandemije koronavirusa, od iznimne važnosti polaziti od praktičara i djelatnika na koje se preporuke odnose. Uključivanjem profesionalaca koji poznaju dječje mogućnosti, ali i skrb za potrebe i želje, predložene epidemiološke mjere bi se puno lakše približile upravo onim subjektima na koje se odnose, a to su djeca i roditelji.

Predškolskim ustanovama su se zapravo nametnule mjere jednake kao i u školskim ustanovama. Mnogobrojna istraživanja raznih agencija, organizacija i istraživača pojedinačno prikazuju rezultate utjecaja pandemije na cjelokupni školski sustav i obrazovanje, dok je manje moguće pronaći podatke za rani i predškolski odgoj i obrazovanje. Stavljanjem odgojiteljske profesije u drugi plan prikazuje se zapravo percepcija ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja u javnosti. Dakle, ostaje zaključiti kako vrtići i dalje nisu prepoznati kao zajednice koje zaista pružaju više od samog čuvanja djece i skrbi o njihovom zdravlju i sigurnosti. Izazova za praksu odgojitelja bilo je mnogo, no snalažljivi i kreativni odgojitelji i taj period su uspješno svladali.

8. LITERATURA

1. Better Care Network [BCN], Savez za zaštitu djece u humanitarnim akcijama, United Nations International Childrens Emergency Fund [UNICEF] (2020). Zaštita djece tijekom pandemije COVID-19. Djeca i alternativna skrb: mjere za hitno djelovanje. (<https://www.unicef.org/croatia/media/3611/file/Za%C5%A1tita%20djece%20tijekom%20pandemije%20COVID-19%20-%20smjernice.pdf>)
Pristupljeno: 22.3.2022.
2. Bistrić, M. (2021). Načini provođenja slobodnoga vremena djece predškolske dobi prije i tijekom prvoga vala bolesti COVID-19 te procjena roditelja o utjecaju novonastale situacije na dijete. *MAGISTRA IADERTINA*, 15 (2). str. 111-133
3. Blekić, M., Miškić, B., Kljaić Bukvić, B. (2020). COVID-19 i djeca. *Liječnički vjesnik, Vol. 142*. str. 64 – 74.
4. Brajković, S., Burić, H., Cvitešić Grgičak, I., Vekić-Kljaić, V., Skopljak, E., (2020). Kada vrtić ne radi (kako pružiti podršku roditeljima i djeci u uvjetima fizičke distance). *Dijete, vrtić, obitelj – izvanredno online izdanje*. (https://api.kpk.eglas.hr/uploads/Dijete_vrtic_obitelj_osebno_izdanje_da08c5b6ae.pdf)
Pristupljeno: 26.4.2022.
5. Bubić, A. (2020). *Kako se nositi sa situacijom prouzrokovanom pandemijom koronavirusne bolesti (COVID-19)?* Jastrebarsko: Naklada Slap.
6. Hansen, Kirsten A., Kaufmann, Roxane K., Walsh, Kate Burke (2006). *Kurikulum za vrtiće: razvojno-primjereni program za djecu od 3 do 6 godina*. Zagreb: Pučko otvoreno učilište Korak po korak.
7. Hrvatski zavod za javno zdravstvo i Ministarstvo znanosti i obrazovanja [MZO] (2021). *Upute za sprječavanje i suzbijanje epidemije bolesti COVID-19 vezano uz rad predškolskih ustanova, osnovnih i srednjih škola u školskoj godini 2021./2022.* (<https://www.hzjz.hr/wp-content/uploads/2021/11/Upute-za-sprje%C4%8Davanje-i-suzbijanje-epidemije-bolesti-COVID-19-vezano-uz-rad-pred%C5%A1kolskih-ustanova-osnovnih-i-srednjih-%C5%A1kola-u-%C5%A1kolskoj-godini-2021.-2022.-2.pdf>)
Pristupljeno: 3.3.2021.

8. Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2020). *Upute za sprječavanje i suzbijanje epidemije COVID-19 vezano za rad predškolskih ustanova i razrednu nastavu od 1. do 4. razreda te posebne razredne odjele i rad s djecom s teškoćama koja imaju pomoćnika u nastavi.*
https://www.hzjz.hr/wp-content/uploads/2020/03/Upute_vrtici_skole.pdf
Pristupljeno: 3.3.2021.
9. Jiao, W., Wang, L., Liu, J., Fang, S. et al. (2020). Behavioral and emotional disorders in children during the COVID-19 epidemic. *The Journal of Pediatrics*, 221, str. 264–266. ([https://www.jpeds.com/article/S0022-3476\(20\)30336-X/fulltext](https://www.jpeds.com/article/S0022-3476(20)30336-X/fulltext)) Pristupljeno: 30.3.2022.
10. Jurčević Lozančić, A. i Kudek Mirošević, J. (2021). Family in Focus – Research into the Attitudes and Practices of Preschool Teachers in the Time of the COVID-19 Pandemic // *Proceedings of The 4th International Conference on Future of Teaching and Education*. Diamond Scientific Publishing, 1. str. 2-14
11. Jurčević Lozančić, A. i Kudek Mirošević, J. (2021). Izazovi partnerstva u ustanovama ranoga i predškolskoga odgoja i obrazovanja u vrijeme pandemije koronavirusa. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja 2021, Vol 57, br. 1*, str. 128-144
12. Jurčević Lozančić, A., Tot, D., Golik Homolak, I. (2020). Research into the partnership between educators and parents in pre-school institutions during the COVID 19 pandemia – Croatian experiences // *ICERI2020 Proceedings / Gómez Chova, L. ; López Martínez, I. ; Candel Torres, I. (ur.)*. Valencia: IATED Academy, 2020. str. 2647-2655
<https://www.bib.irb.hr/1092452>) Pristupljeno: 15.6.2022.
13. Kim, J. (2020). Learning and Teaching Online During Covid-19: Experiences of Student Teachers in an Early Childhood Education Practicum. *International Journal of Early Childhood* (52), str.145–158
<https://doi.org/10.1007/s13158-020-00272-6>) Pristupljeno: 18.5.2022.
14. Lee, S. J., Ward, K. P., Lee, J. Y., Rodriguez, C. M. (2020). Parental Social Isolation and Child Maltreatment Risk during the COVID-19 Pandemic. *Journal of Family Violence*. (<https://doi.org/10.1007/s10896-020-00244-3>) Pristupljeno: 5.4.2022.

15. Lemajić, A., Stojanac, M., Vukašinović, A. (2019). Pretpostavke i poticanja autonomije djelovanja i mišljenja djece. *DIDASKALOS*, god. III., br. 3. str. 165-176
16. Ljubetić, M. (2009). *Vrtić po mjeri djeteta: kako procjenjivati kvalitetu u ustanovi ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja: priručnik za odgojitelje i roditelje*. Zagreb: Školske novine.
17. Ljubetić, M. (2013). *Partnerstvo obitelji, vrtića i škole: vježbe, zadaci, primjeri*. Zagreb: Školska knjiga.
18. Ljubetić, M. (2014). *Od suradnje do partnerstva*. Zagreb: Element.
19. Maleš, D. (1994). Različito shvaćanje suradnje roditelja i profesionalaca. *Napredak: časopis za pedagošku teoriju i praksu*. str. 342 – 349
20. Matijaš, T., Bulić, D., Filipaj, A. (2021). Podrška na daljinu obiteljima djece s teškoćama u razvoju tijekom pandemije COVID-19. *Ljetopis socijalnog rada*, 28(3). str. 711-724
21. Milanović, M. i sur. (2014). *Pomozimo im rasti: priručnik za partnerstvo odgojitelja i roditelja*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
22. Miljak, A. (2009). *Življenje djece u vrtiću: novi pristupi u shvaćanju, istraživanju i organiziranju odgojno-obrazovnog procesa u dječjim vrtićima*. Zagreb: SM naklada.
23. Ministarstvo znanosti i obrazovanja [MZO] (2020). *Preporuke za rad s djecom rane i predškolske dobi u dječjim vrtićima*. (<https://mzo.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Obrazovanje/KoronaInfo/Preporuka%20za%20rad%20s%20djecom%20rane%20i%20pred%C5%A1kolske%20dobi.pdf>) Pristupljeno: 20.5.2022.
24. Ministarstvo znanosti i obrazovanja [MZO] (2020). *Modeli i preporuke za rad u uvjetima povezanima s COVID-19*. [Modeli i preporuke za provedbu nastave u 2020-2021 \(29.8.2020\).pdf \(gov.hr\)](#) Pristupljeno: 3.3.2022.
25. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta [MZO] (2014). *Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije „Nove boje znanja“*. ([Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije.pdf \(gov.hr\)](#)) Pristupljeno: 20.5.2022.
26. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta [MZO] (2014). Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje. *Narodne novine*. ([Odluka o donošenju Nacionalnog kurikuluma za rani i predškolski odgoj i obrazovanje \(nn.hr\)](#) Pristupljeno: 2.4.2022.

27. Mlinarević, V. (2004). Vrtićko okruženje usmjereno na dijete. *Život i škola*, br. 11 (1). str. 112 – 119.
28. Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zdravstveno veleučilište Zagreb (2020). Kako smo? Život u Hrvatskoj u doba korone. (https://web2020.ffzg.unizg.hr/covid19/wp-content/uploads/sites/15/2020/06/Kako-smo_Preliminarni-rezultati_brosura.pdf) Pristupljeno: 12.4.2022.
29. Osman, A. i Keevy, J. (2021). The Impact of COVID-19 on Education Systems in the Commonwealth. *Commonwealth Secretariat*.
30. Pećnik, N. i Starc, B. (2010.). *Roditeljstvo u najboljem interesu djeteta i podrška roditeljima najmlađe djece*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
31. Petrović-Sočo, B. (2007). *Kontekst ustanove za rani odgoj i obrazovanje – holistički pristup*. Zagreb: Mali profesor.
32. Pirnat Dragičević, H. (2021). *Izješće o radu pravobraniteljice za djecu 2020*. (<https://www.sabor.hr/hr/izvjesce-o-radu-pravobraniteljice-za-djecu-za-2020-godinu-podnositeljica-pravobraniteljica-za-djecu>) Pristupljeno: 23.5.2022.
33. Pramling Samuelsson, I., Wagner, J. T., Ødegaard, E. E. (2020). The Coronavirus Pandemic and Lessons Learned in Preschools in Norway, Sweden and the United States: OMEP Policy Forum. *International Journal of Early Childhood* (52), str. 129–144
34. Safrizal, S., Resti, Y., Dadan, S. (2021). Difficulties of Implementing Online Learning in Kindergarten During Pandemic; Teacher's Perspective Review. *Journal Pendidikan Dan Pengajaran*. Vol. 54, No. 3, str. 406-414
35. Silov, A. i Kuretić, J. (2020). *Preporuke za rad s djecom u vrtiću za vrijeme pandemije koronavirusa*. (https://www.rivrtici.hr/sites/default/files/datoteke/preporuke_za_rad_s_djecom_u_vrticu_za_vrijeme_pandemije_koronavirusa_1.pdf) Pristupljeno: 30.3.2022.
36. Slunjski, E. (2008). *Dječji vrtić, zajednica koja uči: mjesto dijaloga, suradnje i zajedničkog učenja*. Zagreb: Spektar media.
37. Slunjski, E., Šagud, M., Brajša-Žganec, A. (2006). Kompetencije odgojitelja u vrtiću-organizaciji koja uči. *Pedagogijska istraživanja*. Vol. 3. No. 1. str. 45-57

38. Somolanji Tokić, I. i Vukašinović, A. (2020). Continuity of educational process through virtual kindergarten during covid-19 outbreak – Case study from Croatia. In L. Gómez Chova, A. López Martínez, & I. Candel Torres (Eds.), *EDULEARN20 proceedings: 12th international conference on education and new learning technologies*. str. 7861-7870). IATED Academy (<https://doi.org/10.21125/edulearn.2020.1981>) Pristupljeno: 12.5.2022.
39. Somolanji Tokić, I. i Vukašinović, A. (2018). Virtualne društvene mreže i ostvarivanje partnerstva obitelji i dječjeg vrtića. *Life and school: journal for the theory and practice of education*. Vol. 64. No. 1. str. 105-116
40. Soni, V. D. (2020). Global Impact of E-learning during COVID 19. *Department of Information Technology Campbellsville University*. (https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3630073) Pristupljeno: 30.3.2022.
41. Tonković, A., Vrsalović, P., Pongračić, L. (2020). Djelovanje pandemije COVID-19 na obrazovanje diljem svijeta. *Časopis za odgojne i obrazovne znanosti Foo2rama*. Vol. 4. No. 4. str. 121-134
42. Višnjić-Jevtić, A., Varga Nagy, A., Ozturk, G., Sahin-Sak, I. T., Paz-Albo, J., Toran, M., Sanches-Perez, N. (2021). Policies and practices of early childhood education and care during the COVID-19 pandemic: Perspectives from five countries. *Journal of Childhood, Education & Society*. Vol. 2 (1). str. 200-216
43. Višnjić-Jevtić, A. i Visković, I. (2021). Roditeljstvo u vrijeme pandemije COVID-19: perspektiva roditelja djece rane i predškolske dobi. *Metodički ogleđi*, Vol. 28, No. 1, str. 11–38
44. Vujičić, L. (2011). Novi pristupi istraživanju kulture vrtića. *Nove paradigme ranoga odgoja*. str. 209-236

Web stranice:

<https://povrtak-djece-u-vrtice.weebly.com> Pristupljeno: 30.3.2022.

https://www.bib.irb.hr/1172248/download/1172248.Dijete_vrti_obitelj.pdf

Pristupljeno: 26.4.2022.

<https://www.e-skole.hr/> Pristupljeno: 20.4.2022.

IZJAVA O IZVORNOSTI DIPLOMSKOG RADA

Izjavljujem da je moj diplomski rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.
